

**ВГО «АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВНИКІВ»
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**
Факультет урбаністики та просторового планування
Кафедра політичних наук і права
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра конституційного права та порівняльного правознавства
**ВСЕУКРАЇНСЬКА ПРОФСПІЛКА ВІЙСЬКОВИХ, ПРАЦІВНИКІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
ТА УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ**

Всеукраїнська науково-практична конференція
**«ПЕРСПЕКТИВИ РЕСПУБЛІКАНІЗМУ В
УКРАЇНІ ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ»**

(м. Київ 23 липня 2021)

Збірник наукових праць

КИЇВ 2021

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Куліков П.М. – д.е.н., проф., ректор КНУБА (голова);

Чернишев Д.О. – д.т.н, проф, перший проректор КНУБА (заступник голови);

Шкуратов О.І. – д.е.н, проф, проректор з наукової роботи та іноваційного розвитку КНУБА;

Берч В.В. - к.ю.н, Ужгородський національний університет;

Бисага Ю.М. – д.ю.н., проф., УЖНУ;

Бородач Т.В. – депутат Надвірнянської міської ради Івано-Франківської області;

Захарченко П.П. - д.ю.н, проф., КНУ імені Тараса Шевченка;

Ісламова А.В. – Асоціація українських правників;

Ковальчук О.М. – к.ю.н, доц., КНУ імені Тараса Шевченка;

Коломієць В.А. – адвокат, Асоціація українських правників;

Мамонтов І.О. – к.ю.н., доц., КНУБА, Заслужений юрист України;

Марченко М.В. – к.ю.н., Асоціація українських правників;

Ноняк М.В. – к.е.н - голова Всеукраїнської профспілки військових, працівників правоохоронних органів та учасників бойових дій;

Ореховський М.Л. – адвокат, Асоціація українських правників;

Перегуда Є.В. – д.п.н., проф., КНУБА;

Сердюк Н.А. – д.ю.н., проф., КНУБА, Асоціація українських правників;

Шамрай В.В. – д.ю.н., доц. КНУ імені Тараса Шевченка;

Ямельська Х.Ю. – адвокат, Асоціація українських правників;

Упорядники збірки конференції:

Перегуда Є. В. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і права Київського національного університету будівництва і архітектури.

Сердюк Н. А. - доктор юридичних наук доцент, професор кафедри політичних наук і права Київського національного університету будівництва і права.

Марченко М.В. – к.ю.н., провідний експерт з конституційного та виборчого права ВГО «Асоціація українських правників».

Ноняк М.В. - кандидат економічних наук, голова всеукраїнської профспілки «Військових, працівників правоохоронних органів, учасників бойових дій».

Рецензенти:

Марцеляк Олег Володимирович – доктор юридичних наук професор, завідувач кафедри конституційного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Радченко Олександр Іванович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри конституційного та міжнародного права Харківського національного університету Внутрішніх справ.

Дженджебір Ольга Миколаївна – кандидат наук з соціальних комунікацій, аналітик проекту «Вільний вибір».

Збірник матеріалів тез доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції «Перспективи республіканізму в Україні та політико-правові трансформації» (Київ, 23 липня 2021 року). Зб. наук. пр. Київ : КНУБА, ВГО «Асоціація українських правників», «Видавництво Людмила», 2021. 112 с.

ЗМІСТ

Вітальне слово голови Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти Сергія Квіта 8

ВСТУПНЕ СЛОВО п. Тарас Бородач9

ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ РЕСПУБЛІКАНІЗМУ В УКРАЇНІ

Михайло Ноняк Перспектив політичної філософії республіканізму в Україні.....	14
Євген Перегуда Деякі аспекти реалізації принципів республіканізму в українських реформах	17
Ігор Мамонтов Класичний республіканізм та розвиваюча ліберальна традиція як політичні ідеології.....	22
В'ячеслав Мироненко генеза ракетно-ядерних програм у сучасній політиці республіканців і демократів США.....	28
Семко Вадим Теорія та практика республіканізму у сфері етнополітичних відносин.....	32
Яхно Олексій До проблем політологічної інтерпретації Понять демократії та республіканізму.....	37
Пилипенко Олександр Трансформація інституту держави в період незалежності України (1991-2021 рр.).....	42

Мигун Марина Досвід Європейських країн об'єднання громад, актуальні питання збереження прав національних меншин.....47

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ТРАНСФОРМА

Марченко Микола Аксіологічний вплив концепту республіканізму на процес політико-правових трансформацій в Україні.....50

Сердюк Наталія Національна культура як вектор у процесі становлення ідеї республіканізму в Україні.....53

Захарченко Петро Континентальна модель конституційної юстиції та її трансформація в умовах посткомуністичної Східної Європи (1990-і роки).....58

Шамрай Вячеслав Микола Міхновський як один з ідеологів формування та становлення сучасної української держави.....64

Олександр Ковальчук Аксіологічні засади реалізації дискреційних повноважень судді-довідача Конституційного Суду України.....71

Сергій Пархоменко Повноваження Президента України у сфері інтеграції в НАТО.....74

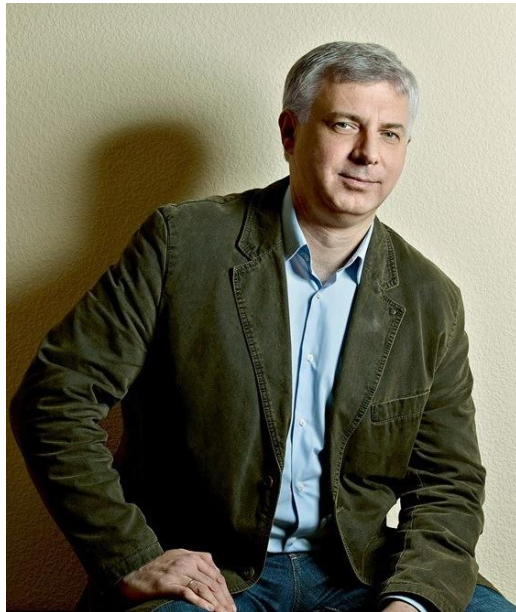
Андрій Тетерук Коаліційна угода верховної ради України вііі скликання та її роль у підвищенні ефективності національного механізму захисту прав людини: республіканський концепт.....76

Нурієв Ельхан Республіканський вектор трансформації правої системи України81

Сидій Ольга Аксіологічні засади побудови вільної політичної системи в Україні заснованої на республіканському дискурсі: питання меж свободи діяльності політичних партій.....83

Ямельська Христина Республіканський дискус та людська гідність.....	86
Микола Ореховський Аксіологічні засади засади захисту конституційного ладу в контексті республіканського дискурсу.....	89
Віталій Коломієць Потреба в конституціоналізації правового статусу Міністерства внутрішніх справ України у контексті республіканського політико-правового дискурсу.....	93
Анна Ісламова Благодійництво та республіканізм: політико-правові аспекти.....	95
Вікторія Продан, Андрій Миркулинець Трансформація підприємницької діяльності в світлі глобалізаційних процесів.....	97
Андрій Миркулинець Специфіка міжнародно-правового регулювання інноваційної діяльності: досвід ЄС та країн-членів ЄС.....	102
Анастасія Новаленко Запровадження ринку землі в Україні.....	108

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ГОЛОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНСТВА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Щиро вітаю організаторів та учасників міжнародної науково-практичної конференції «ПЕРСПЕКТИВИ РЕСПУБЛІКАНІЗМУ В УКРАЇНІ ТА ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ»!

Сьогодні велике значення має дослідження постмодерних тенденцій впливу окремих напрямків політичної філософії на процес демократичних політико-правових трансформацій в Україні. Комплексний міждисциплінарний підхід здатен продемонструвати системний взаємозв'язок між розвитком сучасних напрямків політичної філософії та постмодерної трансформації національної правової системи.

З найкращими побажаннями

**ГОЛОВА НАЦІОНАЛЬНОГО
АГЕНСТВА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Сергій Квіт

ВСТУПНЕ СЛОВО

Змішались в купу коні люди

І скрип криничний журавля

І смерикові гарні люди

Які давно покинув я

На слух, по мелодиці, по окремим вирваним словам звучить все гарно, але по змісту повна нісенітниця. От саме таким гарним, милозвучним, доконаним в окремих частинах але позбавленим цілісного змісту є на мою думку, сьогоднішній політичний процес. Причому у всіх його проявах, і в державному, і в громадському, і в персональному. Може за виключенням дуже вузького кола окремих осіб.

Такий стан в сьогоднішній політиці на мою думку зумовлений повною відмовою від ідеологічного наповнення політики, концентрацією на формі а не на змісті. Повній відсутності Ідеології як системи політичних, правових, економічних та філософських поглядів.

Намагання політичних технологій примітизувати меседжі до виборця призвели до суттєвого погіршення якості виборця, а в наслідок і якості політиків.

Впевнений що якщо сьогоднішні вибори замінити простим жеребкуванням чи лотареєю то ми отримаєм нічим не гірші по якості представницькі органи а може навіть і кращі бо в такому випадку дійсно реалізуєм принцип рівного виборчого права адже зрозуміло що як би чудово ми не виписували законодавство про вибори то апріорі абсолютно рівних стартових можливостей для потрапляння в представницькі органи влади не буде ніколи. Фактично не маючи чітких ідеологічних імперативів ми дали

доступ до політичних посад не за принципом професійності а за принципом популізму і весь виборчий процес перетворився в конкурси краси.

Чи є така ситуація характерною виключно для нашого часу? Аж ніяк. Адже сам термін «ідеологія» у науковий обіг у 1796 році увів французький філософ Десттют де Трасі, бажаючи запровадити нову науку про ідеї. З цієї спроби нічого не вийшло, і над групою Трасі потішалися його сучасники, особливо Наполеон, використовуючи слово «ідеолог» для осміювання людей, що марнують час на безплідні справи. Дещо пізніше Маркс та Енгельс повернулися до необхідності систематизації «науки про ідеї» в своїх працях а Улянов-Ленін в повній мірі взяв на озброєння «науку про ідеї» як методику класової боротьби. В наслідок того що ідеологія в Радянській державі була доведена до стану інструменту боротьби з іншомисленням сам термін «ідеологія» носить сьогодні для широких мас негативне забарвлення.

Згадаємо що в сучасному світі є три основні ідеології: консервативна ідеологія, ліберальна і соціалістична. Всі ці три ідеології так чи інакше пересікаються з такою важливою історичною подією як велика французька революція. Дві з цих ідеологій, вже 200 років дуже яскраво і грізно між собою сперечаються хто з них більше унаслідуює ідеали французької революції Ліберали і соціалісти зчепились один з одним в страшному двобої за право первородства. І дійсно в нас є дві такі магістральні, направляючі лінії, або ми соціалісти з усіма виходами на радянський Гулаг, або ми ліберали з всіма проблемами роз'єданого суспільства окремих індивідів де людина людині вовк. Тобто сучасний світ нам пропонує бути або соціалістами або лібералами, А що робити тим кого це не влаштовує ?

І основне питання – Чому це не влаштовує та що хочуть запропонувати ті кого це не влаштовує?

Згадаємо головний тезис великої французької революції «Свобода, Рівність, Братерство» В цій тріаді соціалісти оперлись на рівність, ліберали

на свободу а братерство залишилось поза дискурсом філософських та наукових думок.

То чи можливе винекнення в сучасних умовах якоїсь нової системи політичних, правових, економічних та філософських поглядів?

Розглянемо три основні перед умови для з'яви нової ідеології:

1. Соціальний запит на нові ідеї.
2. Наявність активної освідченої аудиторії.
3. Наявність інституційних площадок та працюючих соціальних сіток для розповсюдження ідей.

Фактично, всі перелічені умови на сьогодні існують, хоч і не в повній мірі.

Тож не дивно що в останні десятиліття 20 ст з'явилася досить цікава сильна течія в аналітичній філософії політики котра стала відома як республіканізм. Республіканізм в даному випадку не має відношення а ні до республіканської партії США а ні до республіки як до форми правління в сьогоднішньому традиційному сенсі слова як це описують підручниках по суспільствознавству.

Група людей на чолі з двома авторами - Квентін Скіннер та Філіп Петтіт, заявили що в античній спадщині в античному світі були такі цінності суспільні і державні які б зараз було не погано реанімувати, відновити і вирішити тим самим ті ідеологічні проблеми котрі в нашому сучасному світі мають особливий інтерес. Республіканізм представляється в цьому відношенні як чисто кабінетна спроба придумати нову ідеологію. Тобто мова йде не про те що був якийсь рух чи партія, котрі виробили даний концепт а мова саме про інтелектуальні зусилля вчених які вивчали античні політичні традиції і прийшли до висновку що вони можуть пригодитися нам сучасним людям, стали основою цієї течії.

Можна довго розбирати всю сукупність запропонованої даними авторами концепції, але цьому варто як мінімум присвяти окремий виступ,

або й навіть окрему наукову конференцію, і можливо в майбутньому ми так і зробимо.

Для нас же важливо яке звучання республіканізм має в українському контексті. Що саме під республіканізмом розуміють українські науковці, українські політики, та й загалом українське суспільство.

Так до прикладу мій шлях до розуміння що республіканізм може стати ниткою на котру вартує нанизувати існуючі в українському політичному полі ідеї, концепти та наративи виник до знайомства з працями даних авторів, і таке розуміння прийшло до мене в наслідок як і кабінетного опрацювання філософських праць, так і в наслідок спорів та диспутів в політичному середовищі.

Окремо зауважу що в практичній царині мого фаху – політтехнології, даний концепт фактично не застосовувався, навіть не зважаючи що електоральний запит на «республіканізм» в тій чи іншій формі, особливо коли мова йде про місцеве самоврядування має надзвичайно великий запит. Таке утримання мною від чисто практичного застосування наративів республіканізму було обумовлене розумінням необхідності більш широкої дискусії. Потреби опрацювання теми через призму наукового підходу, більш досвідченими в науковій теорії дослідниками.

Саме задля наукового дослідження та широкого обговорення я й вийшов з ідеєю циклу науково практичних семінарів, перший з яких маю сьогодні честь відкривати таким вступним словом.

Дякую ***ВГО «АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВНИКІВ»***

Факультету урбаністики та просторового планування

Кафедри політичних наук і права

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

Кафедрі конституційного права та порівняльного правознавства

УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

***ВСЕУКРАЇНСЬКА ПРОФСПІЛКА ВІЙСЬКОВИХ, ПРАЦІВНИКІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
ТА УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ***

за підтримку моєї ідеї.

А всім присутнім дякую за відгук взяти участь в конференції. І дещо дозволивши собі перефразувати давній латинський вислів : Per aspera ad astra закінчу свій виступ

Per aspera ad commune bonum (через терни до загального блага)

*Тарас Бородач
депутат Надвірнянської міської ради
Івано-франківська область*

ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ РЕСПУБЛІКАНІЗМУ В УКРАЇНІ

Михайло Ноняк

Кандидат економічних наук

ПЕРСПЕКТИВИ РЕСПУБЛІКАНІЗМУ В УКРАЇНІ

Сьогодні українське суспільство перебуває в стані політичної кризи та зумовленої постмодерним дискурсом ідеологічного вичерпання 3 класичних політичних ідеологій: консерватизму, лібералізму та соціалізму. Це зумовлює потребу практичного пошуку альтернативної класичним політичної філософії, що має бути спроможною відповідати сьогоденним викликам перед українською нацією та державою.

Розглядаючи досвід США та інших країн сталої демократії варто звернути увагу на концепт політичної філософії республіканізму. Варто, відзначити, що політична філософія республіканізму має розглядатися поза межами модерної конструкції класичних ідеологій. Зокрема через такі фактори:

- 1) Певною мірою республіканізм синтезом національної ідеї притаманної консерватизму та економічної свободи класичного лібералізму;
- 2) Республіканізм ставить ключовою цінністю республіку, а не ту чи іншу відокремлену соціальну категорію, що є важливою для певних суспільних верств;
- 3) Республіканізм є успішною ідеологією в контексті забезпечення формування політичної нації;
- 4) Республіканізм допускає цілий ряд варіацій, що дозволяє об'єднати широкі електоральні групи.

Сьогодні в Україні ключовим питанням для політичної системи продовжує залишатися формування постмодерної політичної нації об'єднаної певним наративом спрямованим на окреслення ключових червоних ліній суспільного розвитку.

У цьому контексті політична ідеологія республіканізму виступає можливим розв'язком завершення процесу побудови української політичної нації та утвердження державницького політичного дискурсу.

Революція Гідності заклала цілий ряд україноцентристських політичних маркерів, що незалежно від результатів виборчого процесу впливають на політико-правовий розвиток нашої держави та вектори її інтеграції.

Загально, ці маркери можна визнати дуже близькими до ключових ідей та концептів республіканської політичної філософії. Можна впевнено стверджувати, що розвиток суспільно-політичного процесу з 2014 року заклав належну основу для формування електорального запиту на ключові концепти республіканізму в Україні.

Детерміновані революцією гідності соціо-політичні процеси знищили основу старої політичної системи України з класичним поділом на лівих, правих та центристів. Президентські та парламентські вибори 2019 року показали, що

старі ідеологічні маркери сьогодні у нашій державі великою мірою втратили електоральне значення.

Отже, ключовим питанням сьогодні є те – яка політико-правова детермінанта стане основою продовження розвитку нашої країни.

Варто зазначити, що республіканізм тут виглядає оптимальним правонаступником постмайданівського політичного дискурсу породженого Революцією Гідності.

Республіканізм не є філософським концептом спрямованим виключно на підтримку націонал-демократичного дискурсу чи виключно спрямованим на підтримку ліберальних економічних свобод.

Республіканізм пропонує поєднання особистої свободи та державницького дискурсу. Варто відзначити, що сьогодні республіканізм значною мірою зазнав впливу політичної філософії лібертаріанства.

Республіканізм сьогодні відповідає ключовим запитам цілого ряду електоральних груп в Україні та не має згубної регіональної прив'язки.

Республіканський дискурс спроможний поглянути повну нішу правого центру в Україні і нішу ліберального політичного проекту. Фактично мова іде про заповнення через формат однієї потужної партії (аналогічно до США) або через формат кількох політичних проектів поєднаних республіканською ідеологією з певними відмінностями. Республіканізм може стати дискурсом поєднання захисту економічних свобод та національної державності через призму наступної хвилі циркуляції політичних еліт.

*Перегуда Євген,
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук і права,
Київський національний
університет будівництва і архітектури*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ РЕСПУБЛІКАНІЗМУ В УКРАЇНСЬКИХ РЕФОРМАХ

Півтора десятиліття тому представник ЄС в Україні зазначив, що Україні не вистачає стратегії розвитку. Відтоді, особливо після Революції Гідності, стратегічності в українських реформах стало більше. Але й зараз постають питання щодо відповідності стратегії суспільним умовам, ефективності її реалізації, реальності задекларованих стратегій, тобто чи справді еліти дотримуються стратегії, що декларується. Окремо зазначимо, що у зовнішньополітичній сфері стратегія визначена, а ось щодо внутрішньої політики є сумніви. Враховуючи це, питання стратегії розвитку України, філософії реформ залишаються актуальними.

Одним з підходів до формування філософії реформ, систематизації законотворчості та політичних дій є республіканізм. Є кілька визначень цього підходу, але об'єднує їх те, що принципи республіканізму є фундаментом управління, яке ґрунтується на визнанні загального блага, правової рівності громадян, гідності людини, громадянському активізмі.

Формат тез не дає змоги глибоко проаналізувати цей підхід, але акцентуємо на аспектах, важливих в контексті аналізу трансформацій в Україні. Особливо важливим з цієї точки зору співвідношення республіканізму та лібералізму. Якщо заглиблюватися в ідейний контекст Нового часу, може здатися, що республіканізм та лібералізм близькі. Це

впливає з їх спільного протистояння абсолютним монархіям. Проте по мірі ліквідації останніх та розвитку капіталістичного суспільства, його трансформації в бюрократичний різновид республіканізм та лібералізм суттєво розходяться. Якщо для другого центральною фігурою є індивід, а головною цінністю – приватна власність, то республіканізм акцентує на загальному блазі. Це розходження досить помітне у працях т.зв. неореспубліканізму, одним з носіїв якого є Ф. Петіт [6]. Особливо він акцентує на розбіжностях у підходах до розуміння свободи. Якщо для лібералізму свобода рівнозначна невтручанню держави в економічну та іншу активність індивіда, то Ф. Петіт по суті переносить розуміння свободи у політичну сферу. Політика – це взаємодія соціальних груп, а свобода означає відсутність домінування жодної з них. Це не означає, що неореспубліканізм ігнорує проблеми приватної власності, але остання, на його думку, може зберігатися лише під захистом позитивного права. Звідси впливає ключова особливість республіканізму не лише як політичної філософії, а й як наукової методології. Він зосереджує увагу на політико-правових інститутах, які є засобом подолання несправедливості у суспільстві, нерівномірного доступу до суспільних благ [1]. В цьому контексті республіканізм є практичним втіленням такого наукового підходу як інституціоналізм (неоінституціоналізм).

Але ми не можемо сказати, що республіканізм (неореспубліканізм) є моделлю, якій властива відсутність будь-яких теоретичних суперечностей. Ми можемо виділити чотири такі суперечності.

По-перше. Під домінуванням Ф. Петіт розуміє, з одного боку, неконтрольоване (в т.ч. не обмежене законом) втручання держави в життя людей, з іншого – втручання, яке не керується загальним благом [6]. Але як визначити загальне благо? Чіткої відповіді Ф. Петіт не дає. Він лише звертає увагу на те, що загальне благо визначається у політичній системі. Ми погоджуємося з цією тезою, більше того, раніше ми висловлювали часткове непогодження з ідеєю Д. Растоу, що національна згода є передумовою

модернізації, вказуючи, що у соціокультурно розколотому суспільстві ця згода є скоріше її наслідком [5]. Проте як убезпечитись від примусового (не фізичного, а символічного) нав'язування однією групою своїх цінностей решті, Ф. Петіт не вказує.

По-друге. Як було сказано, для республіканізму важливим є інституційний підхід. Він менше звертає увагу на політичну демократію. Республіканці вважають народ довірительом, який довіряє державі забезпечити правління без домінування. Натомість держава є розпорядником. Проте ще К. Маркс звернув увагу на перетворення бюрократії у самостійний клас, а Р. Міхельс – на аналогічні явища у середовищі політичних партій [4]. XX ст. дало незаперечні свідчення перетворення політичних еліт на окремий клас суспільства. Як забезпечити не-домінування в умовах, коли одна з груп має монополію на владу?

По-третє. Однією з заборук не-домінування, згідно з республіканізмом, є громадянське суспільство. Враховуючи вказані дослідження Р. Міхельса та його послідовників, тезу Ф. Хайєка щодо приватизації сегментів державного управління загонами громадянського суспільства, факти створення елітами громадських організацій як інструментів просування своїх інтересів, ми не можемо не стверджувати, що вказане положення потребує додаткового обґрунтування. Ще ніхто не заперечив тези Т. Карозерса про те, що наслідком функціонування громадянського суспільства може бути політична диктатура [3].

Ну й по-четверте, що важливо в умовах України, республіканізм зосереджений на проблемах управління країною, але ігнорує міжнародні відносини. Питання про те, як забезпечити не-домінування в умовах неоліберального консенсусу світових еліт та їх суперництва, зокрема, на території інших держав, залишається без відповіді.

Розуміння як сильного боку принципів республіканізму, так й його «білих плям», дозволяє краще оцінити трансформації в Україні.

Напередодні виборів 1999 р. та після них Л. Кучма задекларував необхідність переходу від неоліберальних до інституційних реформ. Причиною цього були перевищення недержавною власністю половини активів промисловості, набуття ринковими реформами якості незворотніх. Перелік найважливіших інституційних реформ було сформульовано у зверненні до народу з нагоди 11-ої річниці незалежності. Проте на цьому шляху стала розколотість політичного класу. Лише після Революції Гідності покращились умови для їх проведення. В останні роки здійснення реформ прискорилось. Багато з них сприяють реалізації принципів республіканізму. На нашу думку, в цьому напрямі діє впровадження електронних платформ взаємодії держави та громадян. Йдеться також про прогрес у регламентуванні питань зовнішньої політики, мовного та релігійного питань, оборонної сфери, формування сприятливого для інвестицій законодавства, регулювання виборчих процесів тощо. Також в цьому напрямі частково діє децентралізаційна реформа. Адже теоретичні суперечності республіканізму, складнощі забезпечення не-домінування підвищують роль децентралізації. Як твердить В. Горбатенко, цивілізація переживає перехідний стан від державно-правового моноцентризму до поліваріантних форм існування [2].

Проте не усі інституційні реформи, а також особливості їх проведення відповідають формуванню ситуації не-домінування. Залишається далекою від принципів республіканізму ситуація у сфері судочинства, зокрема й конституційного. Ця ситуація зумовлена не загальним благом, а корпоративними інтересами. Щодо політики децентралізації, то вона значною мірою мотивується намірами вітчизняних та світових еліт щодо захоплення земельних ресурсів України. Ухвалення Виборчого кодексу було прогресивною дією, однак обрана система виборів також матиме одним з наслідків нерівні умови впливу соціальних груп на сферу політики.

Окремо слід зазначити ті особливості актуального моменту, які полягають у подальшій приватизації державної власності. Це повертає нас у

ситуацію 1990-тих років, тобто ситуацію домінування ліберального, а не інституційного, світогляду. Враховуючи місце роботи автора, зазначу, що одним з проявів повернення до домінування неоліберального світогляду й є ситуація у сфері земельної власності (не лише на землі сільгосппризначення). З усіх речових прав, заманіфестованих у міжнародних та національних правових документах, Українська держава по суті акцентує лише на праві на приватну власність. Натомість майже ігноруються ті права, які зумовлені загальним благом. Наприклад, право сервітуту. Також не вирішено остаточно питання про власність на землю під багатоквартирними будинками з приватизованим житлом.

Відтак, принципи республіканізму доцільні як дороговкази реформ в умовах сучасної України. Проте це вимагає від науковців подальшої розробки теорії, зокрема опрацювання «білих плям» щодо механізмів формування загального блага, механізмів забезпечення не-домінування, протистояння маніпулятивній демократії тощо. Слід посилити суспільну експертизу проектів найважливіших актів влади, зробити її реальною.

Список використаних джерел:

1. Голубков Г. Очерк о республиканизме. URL: <https://doxajournal.ru/texts/republic> (дата звернення: 27.01.2021).
2. Горбатенко В.П. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть. К.: Academia, 1999. 240 с. С. 173.
3. Каротерс Т. Критический взгляд на гражданское общество. URL: <http://www.academy-go.ru/Site/GrObsh/Publications/Karoters.html> (дата звернення: 23.06.2002).
4. Михельс Р. Социология политической партии в условиях демократии. URL: <http://v4.conf.udsu.ru/files/1303479468.pdf> (дата звернення: 01.07.2021).

5. Перегуда Є.В. Виконавча влада України: Політико-правові аспекти модернізації: монографія. К.: Логос, 2013. 408 с. С. 339.
6. Петтит Ф. Республіканізм. Теорія свободи и государственного правления. М.: Изд-во Института Гайдара, 2016. URL: <https://economytimes.ru/sites/default/files/Pettit.pdf> (дата звернення: 03.07.2021).

Мамонтов Ігор
Заслужений юрист України,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри політичних наук і права
Київського національного університету
будівництва і архітектури

КЛАСИЧНИЙ РЕСПУБЛІКАНІЗМ ТА РОЗВИВАЮЧА ЛІБЕРАЛЬНА ТРАДИЦІЯ ЯК ПОЛІТИЧНІ ІДЕОЛОГІЇ

Класичний республіканізм як ідеологічний напрям, являє собою сукупність ідеологічних цінностей, яка традиційно вважається полярною, тобто протилежною поглядам ідеології ліберальної демократії.

Характеристика ідеологічних особливостей класичного республіканізму важлива з огляду на необхідність виокремлення цих рис у творах досліджуваних мислителів, а саме Арістотеля, Дж. Локка, Ж.Ж. Руссо й А. де Токвіля. Класичний республіканізм, як політичне вчення, представляє собою вчення про політичну природу людини й про демократичну форму

суспільства, котра виникла у Давній Греції, потім була успадкована Давнім Римом, відроджена у політичних доктринах мислителів просвітництва і отримала свій еволюційний розвиток у США.

Американський історик Д.Ф. Еріксон описує класичний республіканізм як прагнення суспільства досягнення загального блага. Заради цієї мети вважається припустимим і навіть справедливим пожертвувати інтересами й правами окремих індивідів. Необхідною основою республіки теоретики класичного республіканізму вважають громадянські чесноти, які виражаються в активній громадянській позиції, готовності до жертв в ім'я республіки й помірності в потребах. Байдужість, егоїзм і розкіш згубні для республік. Ідеальна республіка теоретиків класичного республіканізму відрізняється цілою низкою специфічних рис, кожна з яких вважається абсолютно необхідною для її нормального існування. Так, її розміри повинні бути обмежені; велика республіка неминуче виродиться в монархію. Її лад повинен бути статичний; ідеалом вважається поведінка легендарного спартанського законодавця Лікурга, котрий прагнув забезпечити вічну незмінність своїх законів. Класичний республіканізм віддає перевагу аграрній автаркічній економіці, близькій до натурального господарства, так званій моральній економіці, яка, як також констатує Е. Томпсон, є найбільш бажаною формою господарства [1, с. 82 – 84]. Комерцію й промисловість він відкидає, тому що вони породжують розшарування суспільства, пристрасть до розкоші й нестабільність. Політичним ідеалом класичних республіканців є «змішане правління», що сполучає в собі елементи трьох «чистих» форм: монархії, аристократії й демократії. Ще одну найважливішу рису республіки становить відсутність будь-яких форм антагонізму, політичного або соціального. Звідси й характерний для класичних республіканців страх перед багатопартійністю, і прагнення до згладжування або навіть повного знищення майнової нерівності [2, с. 14].

Отже, зазначені погляди характеризують класичний республіканізм полярним, відмінним політичним феноменом від лібералізму. Основною відмінністю тут слід вважати відношення до такої важливої категорії, як свобода, плюралізм та індивідуальні особисті права. Але, деякі мислителі заперечують такі категоричні підходи до характеристики відмінностей класичного республіканізму від розвиваючої ліберальної традиції.

Наприклад, Дж. Роулз під класичним республіканізмом розуміє погляди, відповідно до яких, якщо громадяни демократичного суспільства хочуть зберегти свої основні права й свободи, у тому числі й громадянські свободи, що гарантують свободу приватного життя, вони повинні виховати в собі те, що Дж. Роулз називає політичними чеснотами, і повинні мати схильність до участі в суспільному житті. Якщо широкі прошарки енергійних й освічених громадян не будуть брати участь у демократичному процесі, якщо вони цілком присвятять себе турботам приватного життя, то якими б досконалими не були політичні інститути, вони неминуче потраплять до рук тих, хто прагне до панування, хто заради влади й військової слави, заради корисливих класових й економічних інтересів, а тим більше з релігійного й націоналістичного фанатизму, готовий використати державний апарат для нав'язування своєї волі. Без соціальної активності громадян, без їхніх політичних чеснот, не можна захистити демократичні свободи й зберегти конституційний режим [3, с. 256].

Дж. Роулз наголошує, що у такому трактуванні класичний республіканізм не суперечить теорії справедливості як чесності, що є вираженням політичного лібералізму. Самі більші розбіжності між ними можуть виникати в питаннях інституціональної структури й політичної соціології демократичних режимів. Ці розбіжності, на погляд мислителя, аж ніяк не тривіальні; вони можуть бути надзвичайно важливими. Але принципової протилежності тут немає, тому що класичний республіканізм не припускає ніякої всеосяжної релігійної, філософської або моральної

доктрини. Ніщо в класичному республіканізмі, як він охарактеризований вище, не суперечить політичному лібералізму [3, с. 257].

Таким чином, Дж Роулз не вбачає концептуальних відмінностей у двох суспільно-політичних демократичних течіях, підкреслюючи наявність основоположних базових цінностей. Ця позиція вченого виглядає дещо спрощеним підходом щодо такої цінності, як індивідуальна свобода, яка може обмежуватись у разі загальносуспільної потреби чи в інтересах республіки.

Дане твердження знаходить також аргументацію у характеристиці республіканської парадигми, що здійснена португальським дослідником Р.Рамосом.

Класичний республіканізм, як стверджує Р.Рамос, ґрунтується на трьох фундаментальних принципах: “перше, це сила суспільства, заснованого на єдності його членів; друга, ця єдність, підкріплена участю в колективних діях, представлених урядом або обороною співтовариства; третє, що людина має дійсну автономію лише через досвід колективної автономії.

Кардинальною республіканською цінністю й основою єдності членів суспільства є патріотизм, робота людей на загальне добро. Нації занепадають, коли члени суспільства ставлять свої особисті інтереси вище загальних, і громадянське життя розвалюється. Це стає причиною розкладання республіки” [4].

У той час як конституційна монархія прагне бачити себе системою гарантій особистих свобод громадян, основа республіканізму трохи інша.

“Республіканці хочуть бачити громадян вільними для того, щоб вони незалежно й добровільно вирішили служити суспільству, поставивши його інтереси вище своїх особистих. У Республіці вільний громадянин є сировиною для створення колективного тіла – республіканських націй, що має пріоритет над індивідами” [4], зазначає Р.Рамос.

Проте, це не означає, що індивідуальні свободи повністю підпадають під утилітарний вплив республіканського духу, коли суспільство нівелює індивідуальність.

Наприклад німецька дослідниця Х. Сакхофф констатує, що висхідними компонентами республіканської парадигми виступають такі постулати, як дійсність політичної природи людини. Її природа вимагає, щоб економічно незалежні громадяни брали безпосередню участь в управлінні суспільством, тим самим творячи й виражаючи свою унікальну природу, засновуючи й підтримуючи добродісну республіку [5].

Суперечливість, або скоріше, подвійність класичного республіканізму проявляється також стосовно ідеї рівності. Одні історики вважають вимогу гомогенного укладу суспільства базовим елементом цієї ідеології» [6]. Інші вважають настільки ж важливою його основою вимогу «змішаного правління» [7]. Але, як констатує російська дослідниця М.О. Філімонова, якщо перше з них припускає егалітаристську ідеологію, спрямовану на створення суспільства вільних і рівних дрібних власників, де немає ні убогості, ні розкоші, то друге йому суперечить. «Змішане правління» інституціоналізує існування конфліктуючих соціальних груп і вимагає лише зрівноважування їхнього впливу за рахунок створення окремого представницького органу для кожної [8, с. 51].

Таким чином, аналізуючи підходи вчених, необхідно зазначити, що класичний республіканізм представляє собою політичну ідеологію, котра передбачає рівновагу суспільного розвитку у рамках створення республіканської форми держави, де будуть забезпечені особистісні права на базі балансу загальносуспільного інтересу, котрий певною мірою превалює над індивідуальним. Це є ключовою позицією у розумінні класичного республіканізму. Інші форми республіканізму відрізняються саме ступенем превалювання суспільного інтересу над особистісним.

Список використаних джерел:

1. Thompson E.P. The Moral Economy of the English Crowd in the Eighteenth Century. Past and Present. 1971, February. № 50. P. 76-136
2. Ericson D.F. The Shaping of American Liberalism: The Debates over Ratification. Nullification and Slavery. Chicago London. 1993. P. 10-19.
3. Rawls Jones The Priority of Right and Ideas of Good. Philosophy and Public Affairs, 1988, Vol. 17, № 4, P. 251-276.
4. Пинто Р. Л. Неореспубліканізм: критическе введеніе URL : [http: dialogs.org.ua/ru/cross/page19449.html](http://dialogs.org.ua/ru/cross/page19449.html)
5. Сакхофф Х. Преданная Американская Революция: от классического республиканизма – к извращенному URL : [http: primordial.org.ua/archives/4840#more-4840](http://primordial.org.ua/archives/4840#more-4840)
6. Duncan C.M. The Anti-Federalists and Early American Political Thought. De Kalb (I11.). 1995. P. 104.
7. Beeman R.R. Deference, Republicanism, and the Emergence of Popular Politics in 18th-Century America. William and Mary Quarterly, 1992. V. 49. July. P. 401-430.
8. Филимонова М.А. Классический республиканизм в американской и французской революциях конца XVIII века. Новая и новейшая история. 2004. № 1. С. 47–64.

Мироненко В'ячеслав

кандидат технічних наук,

Центр воєнно-стратегічних досліджень

ГЕНЕЗА РАКЕТНО-ЯДЕРНИХ ПРОГРАМ У СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЦІ РЕСПУБЛІКАНЦІВ І ДЕМОКРАТІВ США

Як констатують дослідники, протягом останніх років питання забезпечення ядерної безпеки викликають найбільшу стурбованість у зовнішньополітичній діяльності Вашингтона. І хоча політичне керівництво Сполучених Штатів усіма способами намагається знизити ядерну загрозу й сповільнити розвиток ядерних технологій у світі, «ядерна безпека була й залишається основною проблемою для президента США» [1]. Сучасна політика США в ядерній сфері визначена Національною оборонною стратегією (2012), Національною воєнною стратегією (2011), Національною стратегією боротьби з тероризмом (2011), Стратегією національної безпеки (2010), Ядерною доктриною (2010), а також міжнародними договорами та угодами. Головним її пріоритетом, як зазначається в останній версії ядерної доктрини США (2010), є «запобігання ядерному тероризму і ядерному розповсюдженню» з одночасним продовженням скорочення американського ядерного арсеналу. Також США мають намір зберігати потенціал, достатній для «підтримки стратегічного балансу з іншими ядерними державами, стримування потенційних противників і підтвердження своїх зобов'язань із захисту країн-союзниць» [2]. Хоча стратегічні та воєнно-доктринальні документи США (2010–2013 рр.) допускають превентивне застосування Пентагоном ядерної зброї, пріоритетним напрямом розвитку американських СЯС визначено підвищення акценту на оборону (ПРО), стратегічні високоточні системи у звичайному оснащенні й перенесення «проекції сили» в АТР. Зазначені чинники матимуть вагомий вплив на стратегічний баланс і

взаємовідносини з питань ядерного стримування з іншими державами ядерної «тріяди» – Росією та Китаєм [3, с. 167].

Становлення «ядерної багатополлярності» було лише одним з вимірювань в формуванні нового стратегічного ландшафту в ХХІ ст. Нові тенденції розвивалися також в технологічній сфері, що знаходило відображення в ядерній політиці адміністрацій Буша-мол. і Обами. У 2002 р. В документах з'явилося поняття «нової тріяди», що відображало розмивання граней між ядерною зброєю і звичайним. Прийнята адміністрацією Обами «третя стратегія компенсації» продовжувала цю лінію, в рамках якої розвивалася концепція «швидкого глобального удару» як сполучна ланка між ядерним і звичайними силами і засобами забезпечення ескалаційного домінування США. В цілому ядерна політика США за останні 20 років характеризується високим ступенем наступності в концептуальному плані і матеріальному наповненні, незважаючи на відмінність в риторичі президентів. Загальна мета всіх модифікацій ядерної політики – забезпечення для США свободи рук в системі міжнародних відносин [4, с. 24].

У цей період дослідники виділяють три зовнішньополітичних напрямки, які були задекларовані у ракетно-ядерній доктрині. Перший – «забезпечення стратегічного стримування і стабільності при більш низьких рівнях ядерних сил», і доповнює його «досягнення американських і союзницьких цілей оборони в разі невдачі стримування», що визначає відносини з Росією, засновані на взаємному стратегічному стримуванні, розвитку озброєнь і зміні поглядів на можливі способи нейтралізації російського ядерного потенціалу. Саме цей напрям став головним. Другий – «зміцнення регіонального стримування і надання додаткової впевненості союзникам і партнерам США», встановлює союзницькі відносини з НАТО, при яких США займають позицію лідерства. Третій – «запобігання поширенню ядерної зброї та ядерного тероризму», що виражалось у вибірковій протидії країнам, таким, що порушують режим ядерного нерозповсюдження, а також декларована

боротьба з ядерним тероризмом. Разом з тим констатуються два воєнно-технічні напрямки ядерної політики 2009-2016 рр [5, с. 51].

Серед них «Підтримка безпечного, надійного та ефективного ядерного арсеналу», який проявлявся в спробі поліпшення характеристик ядерного озброєння, і надання йому більш високої гнучкості у разі перспектив застосування. Також «Зменшення ролі американської ядерної зброї в стратегії національної безпеки США», шляхом переходу від теоретичних основ концепції «неядерного швидкого глобального удару» до реальних випробувань ракетно-ядерних озброєнь та розгортання глобальної системи ПРО США [6].

У період президентства Д.Трампа новий «Огляд ядерної політики» США, як і «Стратегія національної безпеки» (2017) і «Національна оборонна стратегія» (2018), характеризується повною зміною політичних пріоритетів в порівнянні з позицією адміністрації Б. Обама. У той же час для двох «ядерних оглядів» характерна наступність у відношенні планів модернізації засобів ядерного стримування і забезпечує їх інфраструктури. Головним пріоритетом американської адміністрації Д.Трампа було проведення повної модернізації всього ядерного комплексу з одночасним нарощуванням його нестратегічного компонента. По факту це означає відмову від запровадженої Сполученими Штатами після закінчення «холодної війни» політики поступового зниження ролі ракетно-ядерних озброєнь і руху до «глобального нуля», що встановлено Статтею VI ДНЯЗ. Визначивши в названих документах як противників США дві пари держав – Іран і КНДР, КНР і Росію, адміністрація Д. Трампа в своїй ядерній стратегії синтезувала підходи попередників. Щодо першої пари розвивається лінія адміністрації Дж. Буша-мол., в основі якої – нанесення попереджувальних контрсилових ударів. При цьому ракетно-ядерне озброєння розглядається не як засіб стримування, а як реально перспектива застосування військово-силового інструменту політики, що використовується для нанесення противнику ураження (defeat) і подальшої

зміни режиму. Матеріальним забезпеченням даного курсу є перш за все ядерні заряди малої потужності – один з пріоритетів «Огляду» 2018 р. [7, с. 39].

Водночас обрання президента Дж. Байдена у 2021 р. очевидно повинно внести окремі корективи у стратегію використання ракетно-ядерних програм у зовнішньополітичний курс адміністрації США.

Список використаних джерел:

1. Заява директора Держдепартаменту США з питань політичного планування Дж. Саллівана на прес-конференції в Білому домі. 2013. 15 січня URL: http://www.Novostimira.com.ua/news_40444.html
2. Николаев С. США грозят странам-изгоям ударом возмездия. *Утро.ru*. 2010. 6 апреля URL: <http://www.utro.ru/articles/2010/04/06/885946.shtml>
3. Соболев А. А. Стратегічні наступальні озброєння: чинник стримування чи геополітичного впливу? *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 4. С. 165-175.
4. Веселов В.А. Противоспутниковое оружие и стратегическая стабильность. М.: Ленанд, 2018. 104 с.
5. Васильев С.В., Кузнецов А.А. Роль глобальной противоракетной обороны в геополитике США: эволюция построения и логика развертывания. *Геополитика и безопасность*. 2017. № 1. С. 48 – 57.
6. Nuclear Posture Review Report. *Department of Defense*. 2010. April 6. P. 1-49.
7. Бужинский Е.П., Веселов В.А. Ядерная политика США в XXI веке: преемственность и различия в подходах администраций Дж. Буша-мл., Б. Обамы и Д. Трампа. *Вестник Московского университета*. Серия 25. Международные отношения и мировая политика. 2018. Т. 10. № 3. С. 3-47.

Семко Вадим

кандидат політичних наук, доцент

кафедри політичних наук і права

Київський національний університет

будівництва і архітектури

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА РЕСПУБЛІКАНІЗМУ У СФЕРІ ЕТНОПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН

Політологічний словник визначає поняття республіка як «форму правління, за якої вища влада в державі належить обраним на визначений термін представницьким органам влади, за якої відсутнім є інститут правлячої династії і глава держави як правило, обіймає у сфері особистих та громадянських прав звичайний статус громадянина, несе юридичну відповідальність за свої дії й має обмежений строк своїх повноважень» [4, С. 296]. Відтак, ключовою ознакою республіканського типу державного устрою являється ліквідація абсолютних і безстрокових прерогатив монарха, вождя, лідера або диктатора, та заміщення даної інстанції виборними політичними органами, що забезпечує участь громади у процесі циркуляції правлячої еліти. У інституціональному плані це передбачає статус дієздатного громадянина, як єдину підставу для повноправної участі у політичному житті, рівність усіх громадян перед законом та неприпустимість

дискримінації та обмеження у правах, за виключенням випадків, що передбачені законом.

Сьогодні республіканська практика передбачає реалізацію концепції особистої свободи громадян, їх участь у визначенні загальних умов життя й у відповідних спільних діях, визнання суспільством значущості індивідуальних вкладів у спільну справу, якорієнтирів суспільного життя. Крім того, на перший план виходить питання визнання іншого, толерантності до нього. Стосовно суспільств, для яких характерним є моральне, культурне та етнічне різноманіття, ця тема дає можливість говорити про екзистенційно більш глибокі форми зв'язку між людьми, порівняно з формальною системою прав ліберальної демократії. Сучасні дослідники вказують на те, що за умов республіканізму свобода не обмежується дихотомією позитивної і негативної свободи. Вона має більш просте і водночас більш прагматичне визначення — недомінування. На їхню думку, в кожному конституційному устрої, який претендує на назву республіканського, на першому місці має бути не форма правління, а невід'ємні права людини, її свобода [3, С. 636].

Іншою принциповою засадою республіканської форми правління є забезпечення участі народув державотворчих процесах та прийнятті політичних рішень. Сутність даного елемента організації політичного устрою полягає в обмеженні можливостей реалізації індивідуальних інтересів політичної еліти з метою практичного втілення суспільних ініціатив. В контексті розвитку республіканської форми правління, закріплення політичних свобод занародом було направлено на деструкцію абсолютизму, монархічного ладу та нівелювання деспотичного режиму. Як результат, виборність органів державної влади покликана гарантувати артикуляцію суспільних інтенцій та детермінувати демократичну циркуляцію кадрового складу владної еліти в рамках республіканізму [2, С. 9]. Дослідження республіканізму в сучасному політичному просторі проводяться за наступними критеріями:

1. Принцип диференціації державної влади;
2. Рівень централізації політичних ресурсів;

3. Оптимізація діяльності місцевого самоврядування;
4. Динаміка суспільної активності [2, С. 10].

Варто зазначити, що усі вказані критерії мають, так би мовити, позитивний характер. Інакше кажучи вони перелічують якісні показники республіканізму, які відбивають бажані, продуктивні для суспільства якості та тенденції, зниження та гальмування яких призведе до негативних наслідків у суспільно-політичному розвитку.

Питання взаємодії республіканізму з етнополітичними процесами і стратегіями є актуальною проблемою, оскільки має в собі принципові складності, зумовлені наступною обставиною. Республіканізм є закономірним результатом тривалого процесу суспільно-політичного розвитку людського суспільства, основи якого були закладені ще у добу античності. Розвиток республіканізму протікав у тісному зв'язку з прогресом економічних та суспільних відносин. У той же час етнополітичні відносини можна визначити як «реліктові» відносини, які у загальному вигляді склались достатньо давно і по сьогодні: 1) не зазнали істотних прогресивних змін, залишаючись, переважно джерелом проблем, і подекуди, відвертих конфліктів; 2) фактом своєї наявності здатні ускладнювати увесь комплекс суспільно-політичних та міжнародних процесів.

Вплив етнополітичних факторів на політичне життя суспільств настільки істотний, що деякі дослідники пропонують виокремити їх у самостійний інституціональний розділ. Так О. Маруховська-Картунова пропонує ввести у обіг поняття «етнополітичного режиму», який визначається, як «сукупність характерних для певної держави (багатонаціональної чи поліетнічної) засобів та методів отримання і реалізації влади, існуючих етнополітичних відносин між державою та етнонаціональними спільнотами, а також між ними самими, принципи формування та здійснення етнонаціональної політики, певної домінуючої/пануючої ідеології (громадянського чи етнічного націоналізму та патріотизму), стану етнополітичної культури та шляхів і методів управління, трансформації та розв'язання етнополітичних конфліктів» [1, С. 326 – 327]. Для

виокремлення і характеристики етнополітичних режимів та їх поділу на три типи – моноетнічні, поліетнічні та неетнічні етнополітичні режими, пропонуються такі критерії: 1) правовий статус етнонаціональних спільнот; 2) тип домінуючої ідеології, зокрема, громадянського або (чи)етнічного націоналізму та патріотизму; 3) тип етнонаціональної політики та її стратегічна мета, зокрема, формування громадянської чи етнічної нації; 4) засоби здійснення етнонаціональної політики; 5) наявність чи відсутність виборчого цензу, зокрема, громадянства, етнічного, конфесійного, расового, кланового чи мовного; 6) закритість чи відкритість правлячих еліт щодо представників етнонаціональних меншин; 7) порядок формування (з огляду на етнічний, конфесійний, расовий, клановий та мовний чинники) збройних сил, правоохоронних та каральних органів; 8) рівень забезпеченості індивідуальних, групових та колективних прав представників етнонаціональних меншин; 9) ступінь етнополітичної стабільності в країні; 10) місце та роль держави у разв'язанні нових чи ескалації існуючих етнополітичних конфліктів; 11) конфліктний, компромісний та консенсусний потенціал існуючого режиму; 12) підходи, шляхи, методи та засоби управління, трансформації і розв'язання етнополітичних конфліктів; 13) ставлення держави та її органів до проявів фашизму, расизму, шовінізму, ксенофобії, антисемітизму та мови етнотеневисті; 14) рівень етнополітичної культури, зокрема, етнополітичної толерантності; 15) ступінь єдності чи розколотості суспільства за етнонаціональними ознаками; 16) наявність чи наявних дискримінацій за етнонаціональними ознаками у будь яких сферах суспільного життя та ін. [1, С. 327 – 328]. Наведені критерії, на нашу думку повною мірою відображають увесь спектр проблем, що виникають численних точках дотику сучасної політичної системи, яка в своїй основі має давню та розвинену традицію республіканізму та етнополітичної проблематики, яка, за великим рахунком у своїй основі завжди має конфлікт – явний, або потенційний.

З урахуванням усього вищезазначеного, можна зробити наступні висновки. Сучасний республіканізм, базується на принципах верховенства закону та

соціальної рівності і має розгалужені інститути суспільного представництва, механізмами артикуляції та узгодження інтересів різних соціальних прошарків та політичних груп, у тому числі з використанням структур громадянського суспільства та місцевого самоврядування. У сфері етнополітичних процесів лише інститут республіканізму здатний спрямувати вирішення потенційно конфліктогенних проблем етнополітики у конструктивне, цивілізоване русло. При цьому він відіграє одночасно роль буфера, що пом'якшує конфлікти «поштовхи» у відносинах етнічних суб'єктів суспільства (етнічних груп, меншин, діаспор) між собою та з державою, та структури, яка трансформує політичні інтереси різноманітних суб'єктів в законодавчі рішення та управлінські ініціативи.

Список використаних джерел:

1. Маруховська-Картунова О. Етнополітичні режими та їх типологія в контексті етнополітичної конфліктології. Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. – 2015. № 4(78). С. 324 – 339.
2. Мироненко П. Еволюція і поліваріативність республіканської форми державного правління. Політичний менеджмент. 2013. № 59. С. 5 – 15.
3. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. Голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — 808 с.
4. Політологічний енциклопедичний словник : Навч. Посібник для студентів вищ. Навч. Закладів. – К. : Генеза, 1997. – 400

Яхно Олексій
кандидат політичних наук
доцент кафедри політичних наук і права Київський національного
університету будівництва і архітектури

ДО ПРОБЛЕМ ПОЛІТОЛОГІЧНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ПОНЯТЬ ДЕМОКРАТІЇ ТА РЕСПУБЛІКАНІЗМУ

Як відомо, термін «республіка» має латинське походження, але він не є калькою грецького поняття «демократія». Дуже важко заперечувати їх етимологічну спорідненість, оскільки поняття, які перекладаються, як «спільна

справа» і «народна влада», у багатьох контекстах матимуть близькі, якщо не синонімічні значення. І дійсно, народовладдя є можливим лише як публічна (спільна) справа, в той час, як не кожна спільна справа є проявом народовладдя.

Попри значну здевальвованість і модну критичність у ставленні до концепту демократії, він зберігає евристичну цінність з платонівсько-аристотелівських часів до сьогодні. Але поняття демосу, яке доволі легко перекладається на політичну мову і вживається в політичному лексиконі, вельми проблематично застосовується в політологічному дискурсі, не кажучи вже про правовий. І проблема полягає не тільки і не стільки в адекватності перекладі давньогрецького

поняття «демос» з його масою конотативних смислів, скільки в принаймні двох

питаннях іншого позасемантичного порядку.

Перше, кратологічне питання полягає у практичній механіці здійснення

таким суб'єктом, як демос, відповідних владних функцій, навіть з урахуванням специфіки функціонування полісного народовладдя епохи двох з половиною тисяч років давнини. Йдеться і про технічні, і про процедурні, зрозуміло, про інституційні ускладнення реалізації такої форми державності.

Друге питання стосується вже не інструментального, а більш аксіологічного виміру відносно проблеми представництва ідеї і практики народовладдя, як публічної справи, в суспільному просторі, що з неминучістю тягнуло за собою комплекс проблем побудови моделі відносин між відповідною сукупністю консоціативних конкурентних спільнот, які проживають в межах певного «полісу», як відповідним чином позначеного політичного простору і системою управлінських інституцій, питання про виникнення яких виникало вже за часів появи прямої демократії. Тому і досі актуальним постають питання про те, чи

спроможні існувати в реальному політичному житті і набувати суб'єктність такі

поняття як «демос», «плебс», «народ», «маси» тощо? Чи здатне пряме волевиявлення взагалі делегувати свою волю та ініціативу системі раціональної

впорядкованої правом державності? І чи є взагалі можливим неопосередковане

здійснення народовладдя в своїй повсякденній практиці? А, враховуючи, що одним із фундаційних принципів республіканізму є практики плебісцитарної участі, то виникає питання про дієвість і саму можливість здійснення останнього.

Так чи інакше обидва блоки цих питань виявляються пов'язаними, оскільки здійснення вільного волевиявлення, як і реалізація прав і свобод на певному етапі

(якщо не з самого початку), стає залежним від наявності правових гарантій, що

можуть бути вироблені і надані певною системою універсального раціонального

інституалізованого порядку, який втілюється і результується у такій цілісності, як

інститут держави.

У зв'язку з цим постає інша проблема, яка у разі доведення ідеї про центральну роль держави до крайності перетворюється в ідеологему етатизму, згідно з яким цілковите покладання на необмежену міць держави, як надмогутньої

інституції здатної забезпечити і реалізувати надкласове, надстанове, надетнічне

представництво узагальненої політичної волі, обернулася страшенною трагедією

XX століття, що втілилася у появі одіозних тоталітарних режимів, які впроваджували практику тотального скасування будь-яких горизонтальних соціальних зв'язків, що в кінцевому рахунку призводить до винищення не тільки

ідеї автономності громадського сектору, а, зрештою, самої можливості існування

громадянського суспільства (у формі, втім, і суспільства, як окремого від держави соціального утворення).

Але навіть відсутність тотального одержавлення, не є гарантією для створення умов і існування актуалізованих практик народовладдя, оскільки навіть

прояви так званої напів-демократії, стають свідченням існування автократизму,

оскільки у випадку існування напівавтократичної або навіть, так би мовити, на чверть автократичної моделі ця доля автократизму за певних умов становитиме

той вирішальний політичний «інгредієнт», який відіграватиме ту ж саму роль, що

і відома ложка дьогтю у формуванні смаку діжки з медом.

Республіканізм з акцентацією на плебісцитарні форми участі не знімає проблеми політичного вибору, як згоди чи компромісу між соціальними групами

в межах «полісу» відповідного типу і масштабу, що суперничають і конкурують в

процесі балансування групових інтересів і прийняття загальнообов'язкових суспільнозначущих рішень. Не менш складним і проблематичним видається тема

репрезентації загальної волі у відповідності із прийнятими рішеннями всередині

такого політичного організму.

Отже, по суті сучасну демократію, якщо абстрагуватися від первісного значення цього поняття, як прямого народного самоврядування, слід розуміти як управління через представницькі виборні органи і підпорядкування, як владних інститутів, так і волі громадян певним правовим і конституційним нормам.

Демократія і республіканізм поки не можуть дати адекватну відповідь на питання про те, чи може кожна етнічна, національна або релігійна група переслідувати свої інтереси в ім'я самовизначення, навіть якщо це загрожує розпаду суспільства і держави. Причому подібні проблеми існують не тільки в перехідних або «нових» демократіях, але і так званих

«старих» усталених демократіях (як, наприклад, це продемонстрували події

в США в січні 2021 року у Вашингтоні).

В умовах відсутності політичної згоди в суспільстві, яке має при цьому поєднуватися з чітко функціонуючими правилами вільного ринку, різного роду транзити та інші трансформації загрожують виникненням цілого ряду викликів і соціально-економічних дилем, з якими зараз, наприклад, стикаються пострадянські країни. Якщо в суспільстві немає згоди навіть щодо гранично загальних питань соціально-політичного розвитку, що з#39;ясовують проблему "бути чи не бути" цій державі, то руйнується вже сама

можливість встановлення якихось більш-менш прийнятних для більшості населення правил економічної діяльності та участі в політичному процесі.

*Пилипенко Олександр
доктор історичних наук,
професор кафедри гуманітарних дисциплін,
Національний університет харчових
Технологій*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВИ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (1991-2021 РР.)

Оскільки держава є найвищою формою соціальної організації, то, відповідно, вона і виступає головним політичним інститутом – це організація політичної владидомінуючої частини населення у соціально неоднорідному суспільстві, яка, забезпечуючи цілісність і безпеку

суспільства, здійснює керівництво ним в інтересах цієї частини населення [1, с. 15].

Головним, сутнісним завданням держави є збереження суспільної цілісності, захист життя людей, забезпечення можливостей для задоволення ними своїх потреб [2, с. 41].

Вітчизняний політологічний напрям дослідження інституту держави здійснюється крізь призму політичної теорії та історії – галузі наукових знань, що описує та аналізує політичні події, ідеї, а також діяльність партій, політичних рухів і політичних лідерів. Науковці виділяють чотири українські державні формації включно з 1991 роком. М. Грушевський визначив українську середньовічну державу (Київську Русь і Галицько-Волинську державу) як першу українську державу [3, с. 10]. Далі вона знайшла своє безпосереднє продовження в козацько-гетьманській державі XVII–XVIII століття – це була друга державна формація. Третя українська державність відбулася у формі Української Народної Республіки в 1917–1921 роках і мала виразно демократичний характер. Найновіша – четверта українська державність відродилася в серпні 1991 року, і вона значною мірою використовувала традиції попередніх українських формацій [4, с. 77].

Сучасна історія – це майже тридцять років формування й функціонування політичних інститутів незалежної України. У своєму дослідженні М. Михальченко акцентує увагу на суспільно-політичному періоді 1989–1992 рр., коли під час мирної національно-визвольної революції не відбулося докорінної перебудови політичних інститутів, окрім істотної зміни: замість ЦК КПУ запровадили інститут президентства. Обґрунтовуючи основні причини, через які не було здійснено перебудови політичної системи України всебічно, М. Михальченко слушно висновує наслідки для незалежної України: а) політичні інститути незалежної України трансформувалися як оновлені

в частковостях інструменти недостатньо зміненої пострадянської влади, тож технології й стереотипи старої влади плавно перетекли в «нову» систему політичних інститутів. Зміна їхніх форм мало вплинула на зміст функцій; б) в умовах «вільної конкуренції і ринку» без тотального контролю партійної галузево корумпованої бюрократії та за відсутності контролю з боку демократичних інститутів, наявних в ерзац-формах, корумпованість інститутів влади зростає; в) швидко розвинулися клановість і олігархічність нової влади, яка трансформувала політичні інститути згідно зі своїми інтересами; г) відбувалася негативна трансформація всіх форм політичних інститутів [5, с. 22].

У своєму дослідженні С. Набока також зазначає, що «у 1991–1992 рр. Україна набула всіх атрибутів та основних ознак незалежної суверенної держави. Однак прийняті рішення були хоч і важливою, але зовнішньою стороною державотворення». Таким чином, як стверджує С. Набока, швидкої та ефективної трансформації держави не відбулося [6, с. 145]. Розмірковуючи над сучасними українськими реаліями політичного життя, стає очевидною відсутність в українських інститутах влади типової європейської сепарації між сферою приватного та публічного. Вона практично стала продовженням радянської спотвореної версії соціальної держави, цінністю якої були не ідеї соціалізму та комунізму, а уявлення про державу як єдину засаду суспільних благ, прав та обов'язків громадян. Відбувається реформування політичних інститутів, адміністративної та судової системи, органів місцевого самоврядування, армії тощо. Але все це нестійке, не відображає інтересів народу, має суперечливі тенденції трансформації.

Розмірковуючи над сучасними українськими реаліями політичного життя, стає очевидною відсутність в українських інститутах влади типової європейської сепарації між сферою приватного та публічного.

Вона практично стала продовженням радянської спотвореної версії соціальної держави, цінністю якої були не ідеї соціалізму та комунізму, а уявлення про державу як єдину засаду суспільних благ, прав та обов'язків громадян.

Історичним втіленням цього є свідомо й підсвідомо руйнація пострадянською бюрократією сфери публічного і приватного, постійна репродукція самої себе, утвердження некорпоративної форми власності як радянського, так і пострадянського зразка, що орієнтована на приватизацію держави окремими привілейованими політичними та економічними групами, дії яких спрямовані на знищення будь-якої суттєвої і автономної від влади самоорганізації. Така форма держави, проводячи жорстку сепарацію між своїми та чужими, дозволяє лише певні регламентовані моделлю патрон-клієнт способи поведінки. Будь-який сучасний соціум перебуває під всеосяжним впливом інформаційно-комунікативних технологій, які модифікують міжлюдські й міжсуспільні взаємовідносини – колективні й індивідуальні ідентичності. Глобалізація ще раз підтверджує, що трансформація буття неминує змінює й саму ідеальну сутність людини – її світогляд, цінності, культуру. З іншого боку, зміна ціннісно-світоглядного виміру людини й суспільств неминує призводить до змін у реальному соціальному бутті. Таким чином, не лише буття визначає свідомість, але й доволі часто навпаки – свідомість визначає буття.

Сьогодні Україна є яскравим прикладом збігу несприятливих обставин для реалізації проекту національної держави. Українське суспільство і надалі переживає постколоніальний синдром. Передусім це стосується національної самоідентифікації, свідомої оцінки минулою й спільного розуміння майбутнього. Аналізуючи фактори, що впливатимуть на перспективи розвитку Української держави, одним з перших можна визначити чинник усвідомлення себе нацією та

самоідентифікацію у глобалізованому світі. Важливим також є трансформація держави і перетворення її на правову соціальну державу, яка забезпечує базові потреби усього українського народу. На порядку денному стоїть завершення побудови в Україні громадянського суспільства, яке сповідує демократичні цінності світу. Для вирішення цих завдань конче потрібно завершення усіх розпочатих після Революції Гідності 2013-2014 рр. Реформ у різних галузях державного будівництва, всебічного вивчення і запозичення вдалого досвіду трансформації інституту держави у економічно розвинених країнах Європейського Союзу і світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стойко О.М. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах. Монографія. – К.: Логос, 2016. – 225 с.
2. Рябов С.Г. Політична теорія держави. – К.: Тандем, 1996. – 239 с.
3. Грушевський М.С. Твори: У 50 т. – Т. 4. Кн. 1. «Суспільно-політичні твори». Упор. С. Панькова. – Львів: Світ, 2002. – 556 с.
4. Трансформація політичних інститутів України: проблеми теорії і практики (Автор. Колектив: М. Михальченко-керівник). – К.: ІПЕНД ім. І.Ф. Кураса НАНУ, 2016. – 239 с.
5. Михальченко М., Михальченко О. Трансформація політичних інститутів: новітні проблеми і тенденції. – Віче. – № 6. – 2013. – С. 22-24.
6. Набока С.В. Особливості розвитку суспільно-політичних процесів в Україні в 1991-2011 рр. // Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць. – К., 2011. – Випуск 53 (10). – С. 145-150.

Мигун Марина
аспірантка кафедри політичних наук і права
Київський національний
університет будівництва і архітектури

**ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАД,
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ
МЕНШИН**

На всіх етапах розвитку країн Європи в більшій мірі враховується особливість етнічного складу територій розташування етнічних меншин, їх характерні відмінності. Наприклад, в Польській Республіці забороняється застосовувати засоби, які можуть негативно впливати на збереження еквіваленту єдності національних та етнічних аспектів населення. Кожна країна має свій досвід, який нам необхідно враховувати в процесі реформи децентралізації, адже на Україні теж є території, де компактно проживають національні меншини.

З метою врахування етнічного складу населення під час територіальної реформи 1998 року у Словаччині відбулося подрібнення низових територіальних одиниць саме в місцях компактного проживання національних меншин, що дозволило набути «власні» громади русинам та ромам, а кількість угорських громад є майже 400 [1].

Аналогічні процеси спостерігалися і в процесі територіальної реформи 2001 року у Литві щодо поляків, у Грузії щодо вірмен та азербайджанців під час реформи 2006 року, в Албанії щодо греків за реформи 2014 року, у Болгарії – турків під час реформи 2008 року, у Фінляндії щодо шведів у процесі реформи 2010 року. Зазначене дозволило національним меншинам бути представленими в органах публічної влади та брати активну участь у виробленні публічної політики, а також користуватися в адміністративній та гуманітарній сфері своєю мовою. Навпаки, спроби проігнорувати етнічний чинник у процесі територіальної реформи 1994 – 1995 років у Північній Македонії ледве не призвели до руйнування її державності. У підсумку, за міжнародним посередництвом там було створено близько 100 нових албанських, турецьких, сербських громад.

Наразі стоїть питання у тому, як врахувати ці всі особливості, які пов'язані з об'єднанням національних меншин та їхнього компактного розселення. Стосовно територіального реформування в Україні вагоме значення має Стаття 132 Конституція України: «Територіальний устрій України, який ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості і соціально – економічного розвитку регіонів, з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій» [2].

Беручи до уваги зазначену інформацію, можна виділити основні парадигми, які слід врахувати в процесі формування адміністративно – територіальної реформи для компактного розселення національних меншин в умовах децентралізації:

- створення всіх умов для ефективної роботи громад, враховуючи не тільки фінансово – економічні чинники, а й передусім – соціальні особливості кожної громади, на базі, яких громада матиме потенціал та мотивацію для культурного розвитку та передачі її своїм нащадкам;

- концептуальний підхід до всіх заходів, які без пояснень, якимось чином можуть негативно впливати на етнічну та етнолінгвістичну структуру населення певних територіальних одиниць;

- доцільна увага в бажанні самовисування у громадах, які характеризуються значним відсотком етноменшин;

- створення системи комунікаційної публічної влади, яка в повному обсязі буде враховувати особливості кожної етнічної спільноти та організовувати державну етнополітику;

- чітко дотримуватись конституційних прав людини, при цьому не забувати про потреби соціального та культурного розвитку громад;

Основні проблеми, що негативно впливають на процеси децентралізації, не тільки на Сході України, а й на всій її території, - це ігнорування зазначених факторів під час ухвалення законодавчих актів регіональних та місцевих вимірів, відсутність аналізу та визначення рівня влади, отримання найефективнішого рішення у прийнятті їх для досягнення поставлених цілей, а також неспівмірність мети та заходів, передбачених у нормативно – правових актах для її досягнення [3, с. 41].

Для того аби етнічні меншини мали всі можливості для свого функціонування, пропонується визначати межі території спроможної територіальної громади без врахування зовнішніх меж кожної рад територіальних громад, що входять до її складу. На території українських земель є всі можливості для повної реалізації економічних, фінансових, культурних та соціальних можливостей громад з урахуванням етнічних відмінностей і збереженні всіх прав людини на законодавчому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Етнічні чинники анатомії децентралізації. Урядовий портал «Децентралізація дає можливості». URL:<https://uplan.org.ua/analytics/etnichni-chynnyky-anatomii-detsentralizatsii/> (дата звернення 09.07.2021).

2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №132. URL: <https://konstitutsiya.com.ua/st-132> (дата звернення 09.07.2021).

3. Досвід об'єднання територіальних громад на Сході України: економіко-правові аспекти: колективна монографія. За наук. Ред. В.А. Устименка та І.В. Заблудської. НАН України. Інститут економіко-правових досліджень. К.: ТОВ «ВІСТКА», 2018. – 210 с.

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Марченко Микола

Кандидат юридичних наук

Провідний експерт з конституційного та виборчого права

Асоціації Українських правників

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ КОНЦЕПТУ РЕСПУБЛІКАНІЗМУ НА ПРОЦЕС ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ

Постмодерний процес соціо-культурного транзиту, в якому сьогодні перебуває Україна, зумовлює теоретико-праксіологічну потребу в аналізі впливу напрямків політичної філософії на процес політико-правових трансформацій. У цьому контексті більшість дослідників зупиняються на впливі 3 класичних напрямків політичної філософії: консерватизму, лібералізму та соціалізму. Можна зустріти окремі спроби аналізу впливу політичної філософії лібертаріанства. Однак, питання впливу політичної філософії республіканізму на процес політико-правових трансформацій в Україні повною мірою залишається поза увагою дослідників.

Слід підкреслити, що в умовах української політичної системи мову варто вести більшою мірою про концепт республіканізму, ніж про класичне розуміння напрямку політичної філософії. Це зумовлено інтегральною політичною природою самого республіканізму та його м'якою рецепцією в українській політичній системі. Тому, доцільно розглядати вплив республіканських аксіологічних маркерів на процес політико-правових трансформацій в нашій державі.

Революція Гідності породила новий суспільний дискурс, що засадничо має багато паралелей з сучасним республіканізмом в США.

Закладені в 2014 році аксіологічні республіканські маркери значною мірою є незалежними від змін в політичній владі. Це говорить про соціальний вплив концепту республіканізму в Україні.

Концепт республіканізму в Україні знайшов свій вияв в утворенні нової української ідентичності, заснованої на єднанні через спільне громадянство.

Враховуючи, те, що таке єднання є формою творення новітньої політичної нації, - особливого значення набуває детермінанта цього процесу. Детермінантою тут виступає усвідомлення приналежності до нації, країни, поєднання республікою. Прикметно, що деякі соціальні або етнічні групи більше прив'язуються до питання громадянства, ніж до концепту нації в його політичному значенні.

Отже, сьогодні доцільно вести мову про наступні вияви концепту республіканізму в українському політичному процесі:

- 1) Об'єднання різних етнічних та соціальних груп довкола знаменника спільної для всіх республіки;
- 2) Утвердження республіканського розуміння вирішальної ролі відповідальних громадян у державотворчому процесі;
- 3) Формування загальноприйнятого набору червоних ліній, спрямованих на захист суверенітету та демократичного республіканського ладу;
- 4) Формування запиту на охоронну, а не на притаманну для посттоталітарного простору регулятивну державу;
- 5) Масове утвердження використання національних символів;
- 6) Формування загальнонаціонального наративу з прив'язкою до концепту вільної країни;
- 7) Феномен самоорганізації громадян для швидкого вирішення публічних питань без участі політичної влади.

Усі вищенаведені маркери протягом 2014-2021 років знайшли свій безпосередній вияв у політико-правових трансформаціях в Україні.

Так, концепт охоронної спрямованості держави - спричинив кілька етапів судової реформи та проведення поверхневої реформи правоохоронних органів.

Фактично, можна стверджувати, що республіканський дискурс в контексті правових трансформацій сприяє становленню класичного концепту

Верховенства права в Україні. Аналогічно до ролі політичної філософії республіканізму в США – відбувається процес утвердження ідеалу незалежного судочинства, спроможного захистити індивіда від свавільного втручання публічної влади.

Аналогічно відповідний запит знайшов втілення і в політиці дерегулювання економіки та зменшення державного регулювання у сфері підприємництва.

Окремим виявом республіканського дискурсу в політико-правових трансформаціях стала модернізація безпекового законодавства України. Зокрема, поява правового регулювання персональних та секторальних санкцій, старт реформування безпекових структур відповідно до стандартів НАТО. В останньому випадку - варто відзначити, що попри зміни політичної влади, геополітичні впливи та вибори – суспільний дискурс послідовно втримує відповідну республіканську лінію модернізації безпекового законодавства.

Сердюк Наталія

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри політичних наук і права

Київського національного університету

будівництва і архітектури

НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРА ЯК ВЕКТОР У ПРОЦЕСІ

СТАНОВЛЕННЯ ІДЕЇ РЕСПУБЛІКАНІЗМУ В УКРАЇНІ

Ідеї республіканізму спрямовані на захист національних інтересів, встановлення чітких «правил гри» в економічній сфері, обмеження ролі держави у регулюванні економіки, повагу до традиційних цінностей – вже були апробовані британськими консерваторами та американськими республіканцями. Завдяки цим ідеям, США та Великобританія у 70-80 роках минулого століття, зуміли подолати складнощі та отримали значний поштовх для економічного розвитку, який й надалі дозволяє їм залишатися світовими лідерами.

Кожна країна – це перш за все її народ, культура, історичні традиції. Як тільки забуваємо про це, нами починають розпоряджатися ззовні, нав'язуючи свої інтереси. Політики, вчені намагаються сьогодні відповісти на питання: які позиції займає наша країна в навколишньому геополітичному просторі, яким новим духовним досвідом збагатить історію Європи, до якої належить. Від того, які дамо відповіді на ці питання, залежатиме, як сприймуть нашу державу.

Розглядаючи процес впливу глобалізації на культуру, не можна не бачити того, що сучасні західні держави вже кілька десятиліть років не є культурними монолітами, але представляють сьогодні конгломерати культур [1]. Звідси виникає потреба у розробці зразків поведінки, які зробили б можливим співіснування культурних груп, які раніше ніколи в історії не перебували в такій безпосередній близькості. Сьогодні вже не говоримо про світ як простір, який європейські країни повинні завоювати і цивілізувати, але розуміємо світ як цілісність, яка складається з рівноправних елементів.

Толерантне співіснування індивідів, які сповідують різні релігії і спираються в своїй поведінці на різні системи цінностей, які іноді суперечать

одна одній, робить проблему толерантності однією з найактуальніших у вирішенні етичних і психологічних завдань глобалізованого світу [2]. Позиція толерантності виникає з визнання індивідуальної свободи як основоположної цінності, яка означає, що межами свободи індивіда завжди виступає свобода іншої людини. Потрібно підкреслити, що зміна ставлення держави до явищ і процесів, викликаних глобалізацією, і перш за все до такої, як культурний плюралізм, є лише однією з напрямів ширшої програми морального (етичного) освоєння і соціально-психологічної адаптації людини і людства в цілому до змісту і темпів сучасного державного розвитку [3].

Останнім часом наші реалії з усією очевидністю все частіше показують необхідність посилення патріотичного виховання молоді – нашої майбутньої наукової еліти. Патріотизм – це моральна якість особистості, яка проявляється в глибокій любові до Батьківщини, причетності до її матеріальних і духовних цінностей, у почутті національної гордості за її досягнення [4]. Він проявляється у відродженні традицій, мови, звичаїв українського народу. Реальний стан сьогодення свідчить, що, на жаль, тільки половина населення вважає важливим спілкування українською мовою, знання українських традицій і культури, оскільки відчуває себе представником своєї національності. Щоправда, більшість громадян відчувають любов до того місця, де народилися, що вже є позитивним, оскільки патріотизм, зароджуючись з любові до своєї малої Батьківщини, пройшовши через ряд етапів на шляху до особистої зрілості, піднімається до загальнодержавної самосвідомості, усвідомленої любові до своєї Вітчизни.

Культура завжди була тим сталевим стрижнем, на який нанизувалися скріплені до купи всі різномірні пласти національного буття. Держава, яка стоїть на шляху кардинальної перебудови позбавляється духовно-морального стрижня, цілком покладаючись на нову догму, що нібито ринок сам усе влаштує, означає навечно прописатися в хаосі і кризі. Дефіцит часу,

відпущеного нам для державотворчих процесів, безцеремонний тиск ззовні і недвозначно нав'язана нам світовими лідерами роль вимагають пробудження неабиякої колективної волі, спрямованої на державне будівництво. Стару соціально-економічну формулу потрібно вивернути навиворіт і чітко обґрунтувати, що свідомість визначає буття і змінює його кардинально. Лише традиційна культура здатна задати державі цілеспрямований вектор, усім своїм духом, укладом спрямовує особистість до ідеалу [5; 6]. Тому наукова еліта, представлена найрозумнішими, найталановитішими, енергійними, повинна бути взірцем, носієм кращих властивостей свого народу, своєї культури.

Так само, за твердженням французьких дослідників, «...всупереч теоріям світового управління держава-нація у більшості випадків зберігає свою можливість приймати рішення в останній інстанції, особливо в межах політико-адміністративних просторів, або відповідь на вимоги внутрішньо національного характеру» [7, с. 93]. Традиційна культура має структуруючий характер. Вона розкриває порядок у вигляді певної системи в центрі буття, якої поставлена одна ідея, на яку все орієнтоване. Ця система має особисту сферу, а саме душа, сім'я, і найбільш велику – держава, де все підпорядковано єдиним уявленням про прекрасне і потворне, високе і низинне, служіння вічним цінностям, на яких тримається світ. Алгоритм розумного управління державою повинен починати своє формування з порядку в душі, сім'ї, і тільки в такій послідовності утворюється порядок у державі.

Системна криза цивілізації виносить на передній план саме світоглядні питання і тільки повернення до традиційної культури може знову консолідувати українську державу. Вічні цінності тому й називаються вічними, що ні час, ні людина не має права скасовувати їх або перетворювати за своїм уподобанням. Адже постмодерністський стиль конструює світ, у якому не передбачено будь-яких констант, де відсутня взагалі категорія

абсолютності, вічності. До того ж настільки, що навряд чи довго зможе протриматися такий архаїзм, як національна культура, а слідом за нею і національний суверенітет. Досить скоро світ може стати настільки гомогенним в кожній своїй точці, що сенс суверенітету виявиться вже нікому не зрозумілий. Але коли світ об'єднається на основі споживання і зовсім забуде про культуру, в тому числі і мова. Мова завжди розглядалася як код високої культури, і в цій якості вона здійснювала зв'язок людини зі своєю землею. У такій державі мова зводиться до інформативно-комунікативної функції.

Тому нині важливо виробити єдину концепцію розвитку української культури. Це і буде справжньою національною ідеєю, здатною консолідувати українську державу.

Наразі найголовнішим завданням нації постає зупинити подальше виродження національного духу. У нас повинна з'явитися гідна наукова еліта як носій кращих українських традицій. Колишня довіра до еліти трималася на тому, що вона претендувала на дивіденди духовної властивості і була справжнім стрижнем нації, це такі, як Володимир Великий, Леся Українка, Тарас Шевченко, Іван Франко, Грушевський і багато інших представників української еліти. Привілеї традиційної еліти обґрунтовувалися колосальною відповідальністю, яку вона добровільно покладала на себе. Для всіх верств вона була еталоном духовності, витончених почуттів і звичаїв. Саме такою повинна бути наша майбутня наукова еліта.

Отже, національна культура є важливою складовою суспільного життя. Культурний рівень громадян значною мірою визначає соціально-економічний і політичний розвиток держави. Це положення обумовлює постійний інтерес до наукового осмислення проблем культури, взаємодії культури з різними соціальними інститутами, зокрема діалектики взаємодії культури і держави.

Список використаних джерел:

1. Гидденс Э. Ускользящий мир: как глобализация меняет нашу жизнь: пер. С англ. М., 2004. 116 с.
2. Переход к современности. Эссе относительно власти, богатства и веры. М.; Нью-Йорк, 2002. 568 с.
3. Бенхабиб С. Притязания культуры. Равенство и разнообразие в глобальную эпоху. М. : Логос, 2003. 350 с.
4. Національна держава: національний і наднаціональний вимір / за заг. Ред. Ю. Римаренка. К. ; Донецьк, 1998. 455 с.
5. Блинов А. С. Национальное государство в условиях глобализации : контуры построения политико-правовой модели формирующегося глобального порядка. М. : МАКС ПРЕСС, 2003. 149 с.
6. Мнацаканян М. О. Глобализация и национальное государство: три мифа. Соц. Исслед. 2004. № 5. С. 137–142.
7. Мартен Д. Метаморфози світу: Соціологія глобалізації. Пер. З фр. Є. Марічев. К. : КМ Академія, 2005. 304 с.

Петро Захарченко

доктор юридичних наук, професор кафедри теорії та

історії права та держави Інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОНТИНЕНТАЛЬНА МОДЕЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ ТА ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ПОСТКОМУНІСТИЧНОЇ СХІДНОЇ ЄВРОПИ (1990-І РОКИ).

Концепція континентальної (європейської) конституційної юстиції, розроблена видатним австрійським правознавцем Г. Кельзенем, ґрунтувалася на ідеї ієрархії правових джерел, серед яких на вершині знаходиться конституція. Отже, Г. Кельзен вперше запропонував концепцію цілісного правового порядку, вся ієрархія норм якого виводилася з одного джерела, що утворює вершину піраміди – конституції або основного закону [1].

Унаслідок низки «оксамитових» революцій, саме цим шляхом пішли у 1990-х роках країни молоді демократії, які нині перебувають у списку держав-членів Європейського Союзу, хоча проблеми, що на той час стояли перед ними, наклалися на специфічні труднощі перехідного періоду і декомунізації та знайшли концентроване вираження в дискусії як щодо місця конституційних судів в політичній ієрархії, так і щодо можливості забезпечення їхньої процесуальної незалежності. Спільними рисами для усіх країн Східної Європи, на думку дослідника А. Медушевського, стали: відсутність розвиненого конституційного законодавства, що мала забезпечити можливість чіткого тлумачення положень конституції; недостатня визначеність компетенції конституційних судів, зокрема, у вирішенні політичних конфліктів між гілками влади; неминуча політизація рішень конституційних судів і труднощі забезпечення їхньої незалежності [2, с. 14-15].

Вибір континентальної моделі конституційної юстиції державами Східної Європи був обумовлений певними історичними закономірностями, що склалися у судовій та правовій системі названої частини Європи. Йдеться, насамперед, про законодавче закріплення незалежності гілок влади, кодифіковану систему права, пасивну роль судді у процесі, полісистемність та

багатоланковість судів [3, с. 11-12]. Усі перелічені риси були характерними для абсолютної більшості країн молодого європейської демократії.

Утвердження континентальної (європейської чи кельзенівської) моделі організації конституційної юстиції в країнах Східної Європи призвело до виявлення суперечностей, пов'язаних з якістю конституційного законодавства. Радикальні зміни, внесені в конституції Болгарії, Румунії, Польщі, Чеської і Словацької республік, Хорватії, Словенії, Угорщини включали проголошення принципів багатопартійності, поділу влади, незалежності судової влади та створення конституційних судів і механізмів конституційного контролю законів, що базувалися в основному на класичній, якою в літературі визнана кельзенівська модель конституційної юстиції.

Конфлікт влади постав головною проблемою для всіх судів конституційної юстиції Східної Європи. Дослідники сконструювали три моделі політичної позиції конституційних судів в умовах політичної кризи 1990-х років: конфлікт конституційного суду з парламентом, що вирішувався на користь виконавчої влади; конфлікт суду з виконавчою владою, що вирішувався на користь парламенту; виступ суду як незалежного арбітра в суперечці двох інших гілок влади [4, с. 661].

А тепер детальніше поглянемо на трансформаційні зміни, що сталися в східних державах Європи, що вийшли із так званого соціалістичного табору в кінці 1980-х – на початку 1990-х рр. Так, відповідно до Конституції 1991 р., Конституційний суд Болгарії «дає обов'язкові тлумачення Конституції», а також вирішує спори між Народним зібранням, президентом і Радою міністрів (ст. 149). Конституційний суд визнається одним з найважливіших політичних органів, єдиним інститутом, уповноваженим тлумачити Конституцію і вирішувати суперечності в законах, ухвалених парламентом. У період посилення в парламенті ролі комуністів і поширення реваншистських настроїв в суспільстві, Суд зазнав значного тиску з боку прихильників повернення до

однопартійної системи. Політична роль Конституційного Суду Болгарії проявилася в тому, що він відстоював принципи ліберального конституціоналізму в умовах спроб парламенту здійснити контрреформи в сфері відносин власності, управління засобами масової інформації та прагнення обмежити незалежність самої судової влади. Він сприяв, таким чином, збереженню балансу політичних сил, необхідного для поступального руху до демократії. В умовах інституційного конфлікту з правлячою партією, Суд фактично пішов на розширене тлумачення своїх прерогатив у сфері визначення конституційності прийнятих раніше (до введення нової Конституції) законів. Одне з останніх рішень Суду, які зачіпають інтереси широкого спектру політичних сил в парламенті і уряді, пов'язане з ухваленням Болгарією Європейської конвенції про захист національних меншин, стимулювало дискусію по самому поняттю і показало необхідність внесення низки поправок до Конституції [6].

Конституційний суд Словацької республіки проголошений за Конституцією 1992 р. «незалежним судовим органом захисту конституційності» (ст. 124, 125), який ухвалює рішення щодо конституційності законів та постанов уряду, а також загальнообов'язкових постанов органів територіального самоврядування та місцевих органів державної адміністрації. Конституційний Суд вирішує спори щодо компетенції між центральними органами державної адміністрації, «якщо законом не встановлено, що ці суперечки вирішуються іншим державним органом» (ст. 126) [6]. Він ухвалює рішення щодо конституційності і законності виборів, референдумів, рішень про розпуск або призупинення діяльності політичних партій, про звинувачення президента в державній зраді тощо. Його рішення становлять інтерес ще й тому, що Конституційний суд Словацької республіки має певну передісторію у вигляді Конституційного суду Чехословацької республіки, створений за австрійським зразком в 1921 р.

Практична реалізація ідея новітнього конституційного суду отримала лише в 1990-ті роки. В екстремальних умовах політичної кризи модель вирішення конфлікту влади, запропонована Конституційним судом, може привести до дострокових виборів або відставки члена уряду парламентом або прем'єр-міністром.

Конституційний суд Угорщини, створений в результаті перегляду Конституції 1989 р., з самого початку розглядався як самостійна гілка влади і в цьому сенсі був наділений всією сукупністю повноважень. У його компетенцію (відповідно до розділу IV Конституції) входила перевірка конституційності правових норм аж до скасування законів та інших нормативно-правових актів у разі встановлення їхньої неконституційності. Характер розробки законодавства про Конституційний суд Угорщини (воно спиралося на європейський досвід) відбився на його змісті, що передбачав практично всі сфери компетенції європейського конституційного судочинства (за винятком прав на індивідуальні запити громадян до Конституційного суду за прикладом Німеччини).

Польський Конституційний суд, створений до політичних перетворень 1989 р., мав до прийняття нової конституції більш обмежену компетенцію, ніж інші східноєвропейські суди. Парламент (Сейм) зберігав право скасування рішень Конституційного суду двома третинами голосів, навіть у разі визначення Судом законності дій самого парламенту. Крім того, Суд мав обмежену юрисдикцію (не міг переглядати рішення, ухвалені понад п'ять років тому, що ускладнювало перегляд законодавства комуністичного періоду).

За новою Конституцією (1997 р.) Конституційний суд в Польщі отримав повноваження розглядати питання конституційності законів, зокрема, відповідності приписів права, що видаються центральними державними органами, Конституції, а також ратифікованим міжнародними договорами і

законами (ст. 188). Трибунал вирішує також «спори про компетенцію між центральними конституційними органами держави» (ст. 189).

Інший механізм впливу Конституційного суду на співвідношення гілок влади запропонований в Конституції Румунії 1991 р. Тут Конституційний суд, створений здебільшого за французьким зразком, при використанні португальської та італійської моделей, відрізняється, однак, від європейських аналогів тією особливістю, що не має повноважень вирішувати спори між різними гілками влади. Хоча він має право як попереднього, так і подальшого контролю законодавства на відповідність Конституції, його рішення можуть бути скасовані парламентом (двома третинами голосів згідно ст. 145 Конституції), що робить його роль швидше технічною, ніж юридичною.

Конституційний суд Румунії (згідно зі ст. 144) ухвалює рішення щодо конституційності законів до їх промульгації за клопотанням президента, голови однієї з палат, уряду, Верховного суду, а також групи депутатів і сенаторів. Крім того, Конституційний суд ухвалює остаточне рішення про конституційність регламентів парламенту. До його компетенції належать встановлення обставин, які є підставою для тимчасового припинення здійснення функцій президента, надання консультативного висновку з питання відсторонення президента від посади. Конституційний суд має прерогативами забезпечувати відповідність нормативних актів Основному закону і гарантувати конституційність дій вищих посадових осіб.

Вельми детальну характеристику статусу Конституційного суду в системі влади дає Конституція Литви. Він приймає рішення про відповідність законів та інших актів Сейму, а також актів президента і уряду Конституції (ст. 102), причому наводиться перелік самих цих актів (ст. 105). Конституційний суд надає висновки, зокрема, про суперечність діянь депутатів Сейму і посадових осіб щодо яких порушено справа про імпічмент, а також з питання про те, чи дозволяє стан здоров'я президента в подальшому виконувати йому

посадові обов'язки.

Таким чином, перехід до конституційної демократії в посткомуністичних країнах Східної Європи актуалізував низку загальних теоретичних принципів: народного суверенітету, поділу влади, незалежності судової влади. Як і в історії країн Західної Європи, в ході практичного здійснення цих принципів виявилася їх істотна внутрішня суперечливість. Ще більш показовою є практика реалізації в Східній Європі континентальної моделі конституційного судочинства безпосередньо в ході конституційних реформ початку 1990-х років. Запозичення цієї ідеї в недостатньо демократичному і розколотому суспільстві призвело до активного втручання конституційних судів у політику. У багатьох випадках рецепція континентальної моделі конституційної юрисдикції у цій частині континенту була далеко не безконфліктною.

Список використаної літератури:

1. Конституционное право зарубежных стран. https://pidru4niki.com/76393/pravo/vstuplenie_konstitutsionnoe_pravo_zaru_bezhnyh_stran. (дата звернення: 09.07.2021).
2. Медушевский А. Н. Кельзеновская модель конституционного правосудия и изменение конституций в странах Восточной Европы. *Конституционное правосудие в посткоммунистических странах* / Отв. Ред. И. Г. Шаблинский. М.: Центр конституционных исследований Московского общественного фонда, 1999. С. 13-41.
3. Пастернак С. Н. Конституционное правосудие в странах Центральной и Восточной Европы (на примере Польской Республики). Автореф. На соиск. Уч. Степ. Канд. Юр. Наук. СПб, 2010. 22 с.
4. Медушевский А. Н. Сравнительное конституционное право и политические институты: курс лекций. М.- Берлин; Директ-Медиа, 2015. 732 с.

5. Конституции государств Европы. https://izak.ru/img_content.pdf. (дата звернення: 09.07.2021).

В'ячеслав Шамрай
доктор юридичних наук,
доцент кафедри конституційного права
Інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ ЯК ОДИН З ІДЕОЛОГІВ ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Формування української держави має свою історію та характерні особливості. Підвалини формування держави були започатковані ще заздалегідь. Адже українська ідентичність викарбовувалась ще до козацьких часів. Саме за козацької доби вона набула як формальних так і правових ознак. Демократичні засади були одними з засадничих факторів функціонування козацької держави.

Головною перепорою утворення власної незалежної держави було перебування українських земель під юрисдикцією різних імперій. Першим реальним шансом здобуття власної держави було закінчення Першої світової війни та розпад імперій. Саме на початку ХХ століття активізувались громадські та політичні рухи, які пропонували різні ідеї майбутнього України. Від автономії чи суб'єкта в складі федерації до незалежної держави.

Одним з апологетів самостійності та незалежності України був Микола Міхновський. Він як практикуючий юрист, адвокат, який отримав юридичну освіту в Київському університеті Святого Володимира втілював свої ідеї у працях та в процесі активної громадсько-політичної позиції, творець одного з перших проектів конституції майбутньої української держави, організатор української армії в 1917 р., людина, через усе життя якої червоною ниткою проходила ідея боротьби за самостійність українського народу [5].

Концептуальні положення поглядів Миколи Міхновського були втілені в перших нормативних документах незалежної України – Декларації про державний суверенітет України та Акті проголошення незалежності України, і звичайно, в основному законі – Конституції України, що, в черговий раз, підтверджує актуальність в сучасних умовах спадщини наших талановитих преїдешніх поколінь.

Документи свідчать також і про те, що Міхновський ні на рік не відходив від української громадсько-політичної діяльності. Єдиним періодом у 1895-96 рр., коли Міхновський був відірваний від українського руху була його служба в російській армії в якості військового юриста з якої він демобілізувався через чотири місяці в званні підпоручика запасу [1].

19 лютого 1900 р. на роковинах Тараса Шевченка у Полтаві, а 26 лютого у Харкові, він виступає з промовою, яка лягла в основу знаменитої брошури “Самостійна Україна”. Протягом березня 1900 р. Міхновський оформив свої виступи у вигляді брошури і передав її до друку у Львів. Микола Міхновський у своїй праці вперше звернув увагу на історико-правове обґрунтування

необхідності радикального вирішення українського національного питання. Міхновський першим поглянув на сучасне йому становище України з точки зору правової легітимності і як юрист довів незаконність колоніального становища України щодо Російської імперії [3].

Переважна більшість українських діячів лише констатували пригноблене становище українців у складі імперії, доводили необхідність надати українцям обмежені автономні права на підставі їхньої етнічної самобутності, то Міхновський вперше пішов від протилежного. Він, як юрист, справедливо вважав, що на будь-які дії уряду повинні бути якісь правові підстави. Щоб авторитетно довести своїм сучасникам власну тезу про відсутність у Російської імперії права на управління Україною Микола Міхновський вдається до стислого, але надзвичайно глибокого правового аналізу Березневих статей Богдана Хмельницького, укладених з Московським царем 1654 р. Він упевнено доводить, що союз козацької України Богдана Хмельницького з Московським царством був “спілкою держав”, яка була покликана не знищити автономне існування двох організацій, які цю “спілку” утворювали, а навпаки оберігати їхню самостійність, що є головною метою союзу. Міхновський підкреслює, що в договорі 1654 р. йшлося саме про “спілку держав”, а не про “реальну унію держав”, яка можлива тільки між монархіями з однаковим державним устроєм [4].

Микола Міхновський наголосив на необхідності повернути українсько-російські стосунки у правове русло – шляхом до такого повернення він бачив відновлення всіх прав України в рамках угод 1654 р., як відправної точки для подальшого здобуття повної самостійності.

Однак найбільш резонансною працею Міхновського після “Самостійної України” стала його найкоротша робота – “Десять заповідей УНП”, написана 1902, а опублікована в 1903 р [2].

Навіть погляди Міхновського суттєво еволюціонували, а саме від держави унітарної до децентралізованої із революційними методами “націоналізації” землі та широкими соціальними правами робітництва.

З падінням монархії в Російській Імперії і створенням у Києві Української Центральної Ради, Міхновський знову стає учасником активних політичних подій. Вірність своїм державно-правовим поглядам останніх років Міхновський підтверджує виданою у 1917 р. брошурою “Спадщина тиранів”. Він черговий раз наголошує на необхідності відновити “спілку” між Україною та Росією на засадах 1654 р., повернувши українцям право на власну адміністрацію, армію, виборну владу, внутрішній лад автономії. З кінця 1917 р. М.Міхновський остаточно відмовляється від ідеї широкої автономії і стає поборником негайної самостійності, яку сповідує до дня своєї трагічної смерті в 1924 р [1].

Аналізуючи конституційний проект Міхновського варто наголосити на певних його суттєвих ознаках та ключових позиціях. Зокрема, варто відзначити, що проект конституції запропонований Міхновським у вересні 1905 р. був заснований на двох головних засадах – суверенітет нації та суверенітет особи. Самостійна Україна необхідна для створення умов індивідуального розвитку та повної самореалізації кожного її громадянина. Міхновський не лише націоналіст, але й, повною мірою, демократ-гуманіст. Його ідеал суспільного розвитку витриманий у найкращих традиціях буржуазного права і поваги до загальнолюдських цінностей [4].

Унікальною є система державного устрою, запропонованого Міхновським, як «спілка земель і громад». На його переконання, найліпшою формою майбутньої української республіки є „спілка”, яка має об’єднати десять українських земель. Міхновський чітко уявляв наскільки великі регіональні відмінності різних територій заселених українцями. Ці відмінності, сформовані під впливом історичних, природних і господарських обставин, на думку Міхновського, не могли бути просто проігноровані,

відкинуті як несуттєві. Він пропонує цікаву формулу співжиття різних частин України за принципом – єдність і сила держави у різноманітності й неповторності її земель. Основи майбутнього державного устрою, виписані Міхновським, є певним „винаходом” харківського правника, які при запровадженні засад елементів федералізму, одночасно включають численні елементи унітарності державного організму. Однозначним підтвердженням того, що «спілка вільних і самоуправних земель» не є федерацією однозначно впливає із трактування територіальної належності: «Територія України належить на праві власності всьому народові українському, себто Всеукраїнській Спілці, а не тій чи іншій громаді чи землі» та політично-управлінського представництва: депутати українського парламенту «представляють весь нарід український, а не тільки ту громаду або землю, яка їх обирає»[3].

Значну увагу Міхновський приділяє проблемі прав і свобод громадян присвячено окремий розділ конституції: «Українці і їхні права». Термін «українці» Міхновський у своєму конституційному проекті використовує не в етнімічному, а в політичному значенні. Наслідуючи західноєвропейську традицію М.Міхновський поділяє мешканців на «українців» (визначаючи їх за державною приналежністю, тобто зараховуючи до числа українців усіх громадян України) та «чужинців» (громадян інших держав). Міхновський оголошував про безкастовість суспільства майбутньої держави і про рівність всіх українських громадян (незважаючи на стать, що було рідкістю для Європи початку ХХ ст.) і їхнє природне право брати участь у керівництві державою [3].

Вбачається, що Міхновський вважав необхідним будувати державу на демократичних засадах за принципом - «Вся власть належить народу українському». Формою державного правління, згідно з проектом Основного закону, мала стати президентсько-парламентська республіка із посиленими повноваженнями Президента. Для уникнення можливості узурпації влади та

забезпечення демократичного устрою майбутньої держави передбачався поділ влади на три незалежні гілки. У проекті конституції чітко проводиться принцип поділу законодавчої, виконавчої та судової влади, із детальною характеристикою їхніх повноважень та основні принципи взаємодії [4].

Таким чином, громадсько-політична, правова спадщина Миколи Міхновського має бути належним чином оцінена та врахована сучасними державниками. Саме багато його ідей та поглядів, які були сформульовані в численних працях і були новаторськими та прогресивними, що в сукупності стало фундаментом у будівництві української державності.

Список використаних джерел:

1. Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради: Бібліографічний 36 довідник. К. 1998. С. 131–133.
2. Дорошенко В. Революційна українська партія. Львів, 1921. С. 111.
3. Самостійна Україна. М. І. Міхновський. – Київ; Львів: [б. в.]. 1991. 22 с.
4. Шамрай В. Проект української Конституції Миколи Міхновського. Вісник юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Випуск 79. К. 2008, С.37-41.
5. Шамрай В.В. Державно-правові погляди Миколи Міхновського. Автореф. На здобуття наук. Ступеня кандидата юридичних наук. Київ. 2010. 18 с.

Олександр Ковальчук
доцент кафедри теорії та історії
права та держави Інституту
права
Київського національного
університету
імені Тараса Шевченка

**АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИСКРЕЦІЙНИХ
ПОВНОВАЖЕНЬ СУДДІ-ДОВІДАЧА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ
УКРАЇНИ**

Системний аналіз норм та норм-принципів Конституції України демонструє, що конституціодавець заклав певні аксіологічні засади для

реалізації функцій органів публічної влади. Аналіз ст 1, 3,8 та ін. легко показує, що такі засади мають демократичну спрямованість і покликані захистити демократичний конституційний лад. Феномен дискреційних повноважень носіїв публічної влади є певною мірою викликом для демократичного конституційного ладу. Однак, через призму конституційних норм-принципів можна вибудувати логічні межі для дискреційних повноважень посадових осіб законодавчої та виконавчої гілки влади. Складнішою є ситуація з прорахунком меж дискреційних повноважень суддів і особливо з питанням меж дискреційних повноважень судді-доповідача у конституційному провадженні. Тут особливої гостроти питанню додає особливе місце Конституційного Суду України в системі поділу влади та специфіка його правової природи. Згідно Закону України «Про Конституційний суд України» в кожному конституційному провадженні прийнятому до розгляду органом конституційного контролю призначається суддя-доповідач, що має юридичний обов'язок готувати проект рішення Конституційного Суду з відповідного питання.

Слід відзначити, що за своєю правовою природою статус судді-доповідача є дискреційними бо цілий ряд аспектів в процесі підготовки рішення він здійснює на власний розсуд і наділений законодавцем деякими спеціальними механізмами для здійснення відповідної діяльності.

Відповідно до ст. 59 Закону України «Про Конституційний Суд України» суддя доповідач визначається шляхом розподілу між суддями по чергово. Закон надає наступні спеціальні повноваження для судді-доповідача:

Суддя-доповідач:

- 31) вивчає порушені у зверненні питання і готує матеріали на розгляд Колегії, Сенату, Великої палати;

2) витребує документи, матеріали, інші відомості, що стосуються справи, від суб'єкта звернення, Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Генерального прокурора, судів, інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій, громадських об'єднань;

3) дає доручення відповідним підрозділам Секретаріату та встановлює строки їх виконання;

31) залучає спеціалістів для консультацій, дослідження документів;

31) вносить на розгляд Сенату, Великої палати пропозиції щодо призначення експертизи у справі, залучення до участі в конституційному провадженні спеціалістів, виклику посадових осіб, експертів, спеціалістів, свідків, уповноважених осіб, які діють від імені суб'єкта права на звернення, а також громадян, участь яких може сприяти об'єктивному та повному розгляду справи;

31) здійснює інші повноваження, визначені Регламентом.

Крім того, якщо суддя-доповідач вважає, що у відкритому конституційному провадженні за конституційною скаргою існують визначені статтею 68 цього Закону підстави для передачі справи на розгляд Великої палати, він вносить на розгляд Сенату проект ухвали про відмову Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати.

Формально ні Конституція України, ні Закон України «Про Конституційний Суд України» не виставляють меж дискреції судді-доповідача у конституційному провадженні. Однак, виходячи з змісту конституційних

норм-принципів доцільно визначити наступний перелік меж дискреції судді доповідача:

- 1) Захист фундаментальних прав людини;
- 2) Дотримання вимоги правої визначеності – як ключового елементу конституційного принципу Верховенства права;
- 3) Уникнення конфлікту інтересів;
- 4) Дотримання демократичних засад конституційного ладу.

Пархоменко Сергій

Директор центру зовнішньо-політичних досліджень «ОРАД».

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ У СФЕРІ ІНТЕГРАЦІЇ В НАТО

Президент України класично для інституту глави держави наділений рядом повноважень у сферах національної безпеки та зовнішньої політики .

Ці сфери сьогодні вважаються в демократичному світі традиційними для глави держави. Аналіз особливостей повноважень Президента України демонструє наявність особливого перетину повноважень глави держави у цих двох сферах через призму інтеграції України в НАТО

Відповідно до ст. 102 Конституції України «Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору».

В преамбулі Конституції України в закріплено незворотність євроатлантичного курсу України. Слід наголосити на нормативно-правовому значенні преамбули Конституції України.

Положення ст. 102 Конституції України варто сприймати у якості певних маркерів для реалізації Президентом України повноважень передбачених в ст. 106 Конституції України.

Вважаємо доцільним визначити наступні способи реалізації главою української держави закладеного в ч. 2 ст. 102 Конституції України статусу гаранту інтеграції в НАТО :

- 1) Реалізація права законодавчої ініціативи – через внесення до парламенту законопроектів спрямованих на інтеграцію в НАТО;
- 2) Застосування права вето щодо прийнятих парламентом законів з причин їх суперечності вектору інтеграції України в НАТО;

- 3) Формування державної інформаційної політики у питанні інтеграції в НАТО;
- 4) Використання комплексу наданих Конституцією України для забезпечення демократичних політичних реформ необхідних для інтеграції в НАТО;
- 5) Використання міжнародних перемовин для досягнення мети інтеграції в НАТО;
- 6) Формування політичного порозуміння щодо процесу інтеграції в НАТО.

Слід зазначити, що роль глави української держави в процесі інтеграції в НАТО є квінтесенцією політико-правових інструментів через поєднання механізмів державної і політичної влади.

З огляду на українську політичну традицію, Президент України має усі необхідні важелі для ефективної реалізації повноважень визначених в ч. 2 ст. 102 Конституції України.

Висновки

Президент України наділений Конституцією України системою повноважень, які він може вільно використовувати для реалізації визначеного в ст. 102 Конституції України свого правового статусу гаранта Євроатлантичного вектору інтеграції України.

Тетерук Андрій

**КОАЛІЦІЙНА УГОДА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ VIII
СКЛИКАННЯ ТА ЇЇ РОЛЬ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ:
РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ КОНЦЕПТ**

Верховна Рада України VIII була системним виразником республіканського політичного дискурсу породженого Революцією Гідності. Це знайшло своє відображення у приділенні парламентом особливої уваги модернізації національного механізму захисту прав людини на засадах республіканського політичного дискурсу.

Саме тому коаліція депутатських фракцій “Європейська Україна” у Верховній Раді України VIII скликання заклала відповідні маркери в коаліційній угоді.

Республіканський політичний дискурс заклав наступні тренди для модернізації національного механізму захисту прав людини:

- 1) Незалежне судочинство;
- 2) Демократичні правоохоронні органи;
- 3) Пріоритет прав людини перед інтересами державної влади.

Коаліційна угода заклала гоступні пріоритети у сфері реформування Конституційного Суду України та загальних судів:

Модернізацію положень Конституції України щодо засад здійснення правосуддя;

Запровадження моніторингу доходів та видатків суддів загальних судів;

Забезпечення формування загальних судів усіх рівнів через конкурсні механізми;

Формування персонального складу Верховного Суду та Конституційного Суду України з визнаних фахівців у сфері права;

Запровадження обов'язкових критеріїв доброчесності для зайняття посади судді;

повного декларування доходів і витрат суддів, членів Вищої ради юстиції, органів добору та притягнення до відповідальності суддів, членів їхніх сімей та пов'язаних осіб у якнайширшому сенсі;

встановлення одним із ключових критеріїв для зайняття посади судді відповідності витрат кандидата на посаду судді та членів його сім'ї їхнім доходам;

добору кандидатів на посаду судді виключно з числа осіб з високими професійними та моральними якостями;

31. Удосконалення процедур проведення відбіркового та кваліфікаційного іспитів, спеціальної перевірки кандидатів на посади суддів з метою виключення будь-яких корупційних впливів;

Регулярне оцінювання діяльності суддів відповідно до визначених законом процедур та об'єктивних критеріїв;

Запровадження зайняття вакантної посади судді в будь-якому суді, у тому числі в порядку переведення, тільки на конкурсній основі;

Запровадження механізму впливу на кар'єру судді рішень Європейського суду з прав людини, якими встановлено порушення Європейської конвенції з прав людини у зв'язку з рішеннями цього судді;

Забезпечення участі громадськості у процедурі добору кандидатів на посаду судді;

З метою вирішення першочергових кадрових питань буде удосконалено діяльність Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України шляхом забезпечення формування зазначених органів з числа авторитетних фахівців у галузі права, які мають бездоганну репутацію, на підставі прозорого відбору;

Зменшення кількості рівнів суддівського самоврядування, усунення дублювання повноважень органів суддівського самоврядування ;

Чітке законодавче визначення підстав, процедури притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, розширення переліку дисциплінарних стягнень та ін.

У сфері реформування органів правопорядку коаліційна угода мала наступні детермінанти;

Утворення інституту детективів, які поєднують функції слідчих та оперативних працівників;

Розмежування оперативно-розшукової діяльності поза рамками кримінальних проваджень (контррозвідка Служби безпеки, розвідувальні органи, Управління державної охорони, Адміністрація Держприкордонслужби, ДПтС) та у рамках кримінальних проваджень Є гласних і негласних слідчих (розшукових) дій;

Формування нової системи МВС заснованої на цивільному характері інституції;

Утворення Національної поліції замість Міліції;

Удосконалення функціональної структури поліції, спрямоване на розмежування компетенції, усунення дублювання повноважень, визначення функцій та оптимальної чисельності Національної поліції;

ліквідація ДАІ та передача функцій забезпечення безпеки дорожнього руху єдиній патрульній службі;

Створення нової системи атестації поліцейських з урахуванням міжнародного досвіду. Проведення повної переатестації поліцейських за новими критеріями, оновлення особового складу поліції. Забезпечення прозорої системи конкурсного добору на керівні посади (до рівня особового складу) в системі органів правопорядку. Законодавче встановлення чітких підстав та порядку звільнення посадових осіб з керівних посад органів правопорядку. ;

Запровадження механізму прозорого конкурсного відбору осіб при призначенні на посади поліцейських всіх рівнів (крім найнижчих посад, що комплектуються особами, які успішно пройшли базову підготовку для служби в поліції);

Впровадження ідентифікаційних жетонів для всіх працівників поліції, затвердження правил носіння ідентифікаційних жетонів на форменому одязі з метою можливості швидкої ідентифікації конкретної посадової особи поліції;

Створення автоматизованої системи реєстрації затриманих осіб та спеціальних терміналів доступу громадськості до цієї системи з метою

можливості швидкого визначення місцезнаходження затриманої особи родичами або іншими зацікавленими особами через такі термінали та ін;

У сфері конституційної реформи коаліційна угода мала наступні вектори:

Забезпечення публічного та відповідального процесу внесення змін до Конституції України ;

Реформування Конституційного Суду України на основі формування його персонального складу з визнаних фахівців у сфері права.

Висновок:

Силами коаліції депутатських фракцій “Європейська Україна” у Верховній Раді України VIII скликання було ухвалено ключові зміни до Конституції України, прийнято рамкові закони – які забезпечили належну європеїзацію нашої правової системи та сприяли зростанню ефективності національного механізму захисту прав людини.

Нурієв Ельхан

РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ ВЕКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Революція Гідності заклала новий для нашої держави вектор трансформації національної правої системи. Вектор, що поєднує два важливих елементи: 1) захист національної безпеки; 2) захист фундаментальних прав людини.

З огляду на порівняльно-політичний аналіз та досвід США доцільно назвати відповідний вектор – республіканським.

Сьогодні доцільно виділити наступні основні напрямки республіканського вектору трансформації правої системи України:

- 1) Запровадження механізму персональних та секторальних санкцій в систему національного законодавства;
- 2) Адаптація безпекового законодавства до стандартів НАТО;
- 3) Запровадження інструментів правового захисту української мови;
- 4) Запровадження механізмів спрощення доступу до правосуддя та конституційного контролю;
- 5) Демократизація правоохоронних органів;

- 6) Формування механізмів спрямованих на обмеження конфлікту інтересів державних службовців;
- 7) Запровадження окремих механізмів ринкової конкуренції;
- 8) Децентралізація;
- 9) Посилення важелів громадянського суспільства у контролі публічної влади;

Сидій Ольга

Член ВГО «Асоціація українських правників»,

Експерт з правових засад інформаційної безпеки.

**АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ВІЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ
СИСТЕМИ В УКРАЇНІ ЗАСНОВАНОЇ НА РЕСПУБЛІКАНСЬКОМУ
ДИСКУРСІ: ПИТАННЯ МЕЖ СВОБОДИ ДІЯЛЬНОСТІ
ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ.**

Прагнення українського суспільства до побудови демократії західного зразка породило формування демократичної політичної системи в Україні. Однак, в умовах російської гібридної агресії постає практиологічна необхідність у визначенні меж свободи для суб'єктів української політичної системи. Найбільшою такою необхідністю є щодо політичних партій. Дотримуючись засад демократичного плюралізму та багатопартійності варто констатувати потребу певного республіканського підходу до питання обмеження діяльності політичних партій в Україні.

Слід відзначити, що аналіз положень Конституції України та Закону України «Про політичні партії» дають можливість визначити офіційні засади заборони діяльності політичних партій – республіканськими (тобто спрямованими на захист демократичного конституційного ладу). Ст. 37 Конституції України передбачає наступні підстави для недопущення (заборони) діяльності політичних партій: Аналіз ст. 37 Конституції України показує, що захист конституційних цінностей (закріплених в ст. 2 та 3 Конституції України) вимагає від конституціонодавця встановлення спеціальних підходів щодо недопущення повалення демократичного конституційного ладу, забезпечення та встановлення спеціальних обмежень щодо діяльності громадських об'єднань. Правовою основою відповідних обмежень щодо політичних партій та громадських об'єднань є положення ст. 37 Конституції України та ст. 5 Закону України “Про політичні партії”. Вказані правові норми визначають аксіологічні засади обмежень на діяльність політичних партій в Україні.

Кожній людині гарантується право на свободу думки і слова, а також на вільне вираження своїх поглядів і переконань, відповідно до статті 34 Конституції України. Однак, це право обмежується недопущенням обмеження прав і свобод інших осіб та на основі демократичного конституційного ладу. Таким чином, гарантоване ст. 36 Конституції України право громадян на об'єднання у політичні партії обмежується вимогами ст. 37 Конституції України.

В демократичному суспільстві політичні партії покликані виконувати наступні функції:

- 1) захист прав та свободи своїх членів;
- 2) формування заснованого на відповідній політичній філософії національного політичного порядку денного.

Саме тому ст. 36 Конституції України надає громадянам свободу об'єднань у політичні партії. Як вже було зазначено, це право є обмеженим основами демократичного конституційного ладу. Так, ст. 37 Конституції України визначає наступні аксіологічні засади обмеження права громадян на об'єднання у політичні партії у випадку спрямованості діяльності політичної партії на:

ліквідацію незалежності України;

пропаганду порушення суверенітету та територіальної цілісності держави;

підрив національної безпеки;

незаконне захоплення державної влади;

зміну конституційного ладу насильницьким шляхом;

пропаганду війни, насильства на основі розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі;

посягання на права і свободи людини, здоров'я населення.

Ці конституційні положення повною мірою є відтвореними у ст. 5 Закону України “Про політичні партії”. Ст. 37 Конституції України та ст. 5 Закону України “Про політичні партії” є спрямованими на захист конституційних цінностей, визначених ст. 2 і 3 Конституції України.

ЯМЕЛЬСЬКА Христина

Аспірант кафедри міжнародного права

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

Адвокат

РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ ДИСКУС ТА ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ.

Сьогодні Україна продовжує перебувати в процесах політико-правових трансформацій.

Політико-правові трансформації торкаються не тільки зміни законодавства та каркасу політичної системи, а і правової культури та цивілізаційного вектору суспільства .

У цьому контексті практичне значення набуває питання впливу окремих політичних філософій (вищого виміру політичних ідеологій) на процес політико-правових трансформацій у контексті утвердження деяких важливих для демократичного суспільства ідеалів. Зокрема, для посттоталітарного суспільства велике значення має утвердження в суспільній свідомості ідеалу гідності людини.

Існує цілий ряд наукових досліджень впливу політичних філософій: лібералізму, соціалізму, консерватизму та націоналізму, лібертаріанства на відповідне питання. Однак, сьогодні українські науки права та політології не дають бодай побіжного розуміння впливу політичної філософії республіканізм на утвердження ідеалу людської гідності в умовах політико-правових трансформацій.

Під республіканізм вважаємо доцільним розглядати окремий постмодерний напрям політичної філософії, що є відмінним від консерватизму, націоналізму та лібертаріанства. Однак, слід визнати, що значною мірою політична філософія республіканізму має певні структурні взаємозв'язки з вище перелічених напрямками політичної філософії.

Класичним кейсом республіканізму варто розглядати США через призму діяльності Республіканської партії, Руху чаювання та ряду громадсько-політичних формацій.

Сама генеза формування політичної філософії республіканців США є безумовно пов'язаною з захистом фундаментальних прав і свобод через призму антиколоніальної ідеї країни вільних можливостей. Ключовий теоретик республіканізму та ідеолог республіканської партії Авраам Лінкольн був першим у західній політико-правовій думці переніс у практичну політику засадниче значення людської гідності, що по сьогодні є одним з ключових аспектів республіканської політичної філософії та єднає її більше з класичним лібералізмом ніж з консерватизмом.

Попри певний зсув республіканської політичної філософії в право - у подальшому значення людської гідності в класичному вигляді зберігається однією з його ключових засад. Так, саме завдяки діяльності представників республіканізму в США були заборонені, обмежені різноманітні форми нелюдського або жорсткого поводження з затриманими особами. У цьому контексті філософія республіканізму виступає носієм класичного концепту верховенства права Альберта Дайсі. Цікаво, що республіканська політична філософія є унікальним прикладом обмеження можливого свавілля публічної влади щодо індивіда через повний примат охоронної, а не регулятивної функції держави. Загалом, еволюція республіканської політичної філософії спрямована на обмеження свавільного втручання публічної влади в життя індивіда. І відвідано, на обмеження дискреційх носіїв публічної влади щодо індивіда і відповідно обмеження можливості застосування катувань та нелюдського г.

У цьому контексті політична філософія республіканізму виступає людиноцентристською та спрямованою на підтримку охоронної спрямованості держави.

Така спрямованість республіканізму є антиеатмстеткою і виступає повним антиподом етатистської спрямованості інших правих політичних філософій (консерватизм, націоналізм). Це робить розвиток республіканського політичного дискурсу дуже зручним для просування демократичних трансформацій в Україні – заснованих на повазі до гідності людини. Сьогодні в Україні права політична ніша більшою мірою зайнята етатистськими радикальними проектами, що не сприяють утвердженню класичного розуміння значення людської гідності в Україні. Окремо, варто наголосити, що розвиток саме республіканського політичного дискурсу сприятиме зміні постоталитарного регулятивної спрямованості держави на охоронну спрямованість та закріпленню базового розуміння потреби в

обмеженні публічної влади в інтересах захисту фундаментальних прав людини.

Микола Ореховський

Аспірант кафедри конституційного права

та порівняльного правознавства

Ужгородського національного університету

**АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО
ЛАДУ В КОНТЕКСТІ РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО ДИСКУРСУ**

Процеси політико-правової трансформації викликають зміни в політичних та правових підходах до захисту конституційного ладу. Ці процеси зумовлюють формування або дають нове розуміння аксіологічних засад захисту конституційного ладу. З огляду на політико-правову дійсність доцільним виглядає розгляд впливу республіканського дискурсу на аксіологічні засади захисту конституційного ладу. Розгляд впливу концепту республіканізму на аксіологічні засади захисту конституційного ладу потребує деякого порівняльно-правового аналізу відповідного впливу в США. Слід відзначити, що республіканізм аксіологічно поєднуваний тільки з змістовною моделлю захисту конституційного ладу. Це пов'язано з охоронною спрямованістю держави у відповідності до концепту республіканізму.

Республіканізм узагальнено (без дискусій щодо виокремлення цього напрямку політичної філософії) можна звести до таких аксіологічних маркерів;

- 1) Обмеження публічної влади в інтересах захисту класичних фундаментальних прав людини;
- 2) Захист національного суверенітету;
- 3) Участь громадян в публічних справах;
- 4) Обмеження дискреції носіїв публічної влади з метою забезпечення максимальних можливостей бізнесу.

Слід відзначити, що наведені республіканські аксіологічні засади змістовно повністю корелюються з маркерами захисту демократичного конституційного ладу і з елементами конституційно-правового статусу інституту глави держави в сучасних демократичних країнах.

Так, згідно ч. 1 ст. 102 Конституції України - Президент України виступає гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина.

Наведені аксіологічні за своєю правою природою елементи конституційно-правового статусу глави української держави повною мірою відповідають ключовим сучасним республіканським аксіологічним маркерам.

Правовий аналіз положень ст. 1, 3, 8, 17, 22, 55 та 102 Конституції України дозволяє впевнено стверджувати, що ключові конституційні цінності є повною мірою відповідними республіканським аксіологічним маркерам

Однак, республіканські ідеологічні маркери варто більше пов'язувати не з конституцією в її юридичному розумінні, а з фактичною конституцією і певною мірою з домінуючою в США доктриною живої конституції.

Слід відзначити, що республіканські аксіологічні маркери захисту демократичного конституційного ладу є не тільки пов'язаними з певними нормами-принципами Конституції України або іншої демократичної держави, а виступають породження живого соціального права – у якості відтворення суспільної свідомості.

Такий соціолого-правовий зріз республіканських аксіологічних маркерів захисту демократичного конституційного ладу дозволяє чітко прослідкувати етапи становлення певних конституційних цінностей в суспільній свідомості у якості аксіоматичних конструкцій.

Так, аналізуючи процес утвердження республіканських аксіологічних маркерів в контексті фактичної конституції щодо України варто відзначити ключове значення Революції Гідності та породженої нею нової політичної ідентичності української нації та процесів демократичних політико-правових трансформацій.

Цілий ряд відповідних процесів за своїм змістом є спрямованими на захист демократичного конституційного ладу. Зокрема, до таких слід віднести:

- 1) Реформи у сфері Верховенства права спрямовані на у твердження охоронної спрямованості держави;
- 2) Реформи у сфері національної безпеки спрямовані на захист суверенітету від російської гібридної агресії;
- 3) Реформи спрямовані на зменшення регулятивного впливу уряду на національну економіку.

Висновки

Сьогодні республіканські аксіологічні маркерів праксіологічно вже визначають ключові аспекти захисту демократичного конституційного ладу в Україні. Соціолого-права природа відповідних маркерів перетворює їх на частину фактичної конституції та дозволяє розглядати їх у якості певних підходів тлумачення конституційних норм з застосуванням доктрини живої конституції.

Віталій Коломієць

Аспірант кафедри

конституційного права та порівняльного правознавства

Ужгородського національного університету

**ПОТРЕБА В КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ
МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ
РЕСПУБЛІКАНСЬКОГО ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО ДИСКУРСУ**

Революція Гідності заклала новий за своєю природою республіканський політико-правовий дискурс. Однією з ключових вимог якого є дотримання принципу Верховенства права і його ключового складника – принципу правої визначеності. Особливо така вимога є актуальною щодо правового статусу правоохоронних органів та їх деполітизація.

У цьому контексті, пряме занепокоєння викликає суперечність вимогам Конституції України правового статусу Міністерства внутрішніх справ України. Так, конституція України містить положення в ст. 17, які безпосередньо вказують на конституційний статус Міністерства внутрішніх справ України. Так у 93-й статті Конституції України зазначається - «забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.»

Крім того, відповідно до ст. 107 Конституції координаційну функцію між органами влади в сфері безпеки і оборони виконує Рада національної безпеки та оборони України, яка також здійснює контроль за органами виконавчої влади у цій сфері.

Слід відзначити, що згідно закону – до складу Ради національної безпеки і оборони України за посадою входять Прем'єр-міністр України, Міністр оборони України, Голова Служби безпеки України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр закордонних справ України.

Отже вбачається, що Міністерство внутрішніх справ України є конституційним органом виконавчої влади. Оскільки, Конституціонодавець прямо згадує про нього в окремих положеннях Конституції України.

На підтвердження цього такого свідчить п. 22, ст. 85 Конституції, згідно якої саме Верховна Рада затверджує загальну структуру, чисельності, визначає функції Міністерства внутрішніх справ України.

З врахуванням вище викладеного постає питання про доповнення Конституції України спеціальною нормою повністю присвяченої конституційно-правовому статусу Міністерства внутрішніх справ України.

Вбачаються наступні детермінанти для конституціоналізації правового статусу міністерства внутрішніх справ України:

- 1) Потреба у визначеності особливості призначення міністра внутрішніх справ України;
- 2) Конституційне розмежування статусу Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України.

Республіканський політико-правовий дискурс вимагає чіткого дотримання вимог принципу правої визначеності та повної деполітизації Національної поліції шляхом виконання прямої конституційної вказівки щодо прийняття спеціального закону щодо правового статусу Міністерства внутрішніх справ.

Ісламова Анна

Аспірант Львівського

університету бізнесу та права

член ВГО "Асоціації Українських правників"

БЛАГОДІЙНИЦТВО ТА РЕСПУБЛІКАНІЗМ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Республіканізм виступає ідеєю загальної єдності та загального єднання нації через призму спільної республіки. В цьому полягає його ключова подібність з політико-правовим феноменом благодійництва. Благодійництво аналогічно виступає ідеєю єднання різних соціальних суспільних груп через призму загальнолюдських цінностей.

У цьому контексті вбачається доцільним розглянути деякі вектори впливу республіканського дискурсу на трансформацію інституту благодійництва в Україні:

- 1) Формування волонтерського руху спрямованого через призму спільних республіканських цінностей надавати підтримку іншим представникам суспільства;
- 2) Утвердження ідеї соціальної відповідальності бізнесу;
- 3) Формування концепту державної підтримки благодійництва та відсоткової філантропії;
- 4) Утвердження ролі благодійних організацій в реалізації національної соціальної політики.

Висновок:

Породжений Революцією Гідності республіканський політико-правовий дискурсу змушує до переосмислення феномену благодійництва сучасній Україні.

Продан Вікторія
старший викладач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету
м. Ужгород, Україна

Маркулинець Андрій
аспірант кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету
м. Ужгород, Україна

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СВІТЛІ
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

І хоча більшість із нас все ж таки має уявлення, що являє собою глобалізація, її структура є надзвичайно складною, а зв'язки з людиною та її правовим статусом надзвичайно тісними.

Інститут міжнародної економіки Петерсона трактує глобалізацію, як слово, що використовується для опису зростаючої взаємозалежності світових економік, культур та населення, спричиненої транскордонною торгівлею товарами та послугами, технологіями та потоками інвестицій, людей та інформації. Країни будували економічні партнерства, щоб сприяти цим рухам протягом багатьох століть. Але цей термін набув популярності після холодної війни на початку 1990-х років, оскільки ці домовленості про співпрацю формували сучасне повсякденне життя [1].

Широкомасштабні наслідки глобалізації є складними та політично напруженими. Як і великі технологічні досягнення, глобалізація приносить користь суспільству в цілому, завдаючи шкоди окремим групам. Розуміння відносних витрат і вигод може відкрити шлях до пом'якшення проблем, одночасно підтримуючи більш широкі результати.

Однак, Констянтин Пасаріс, науковець Канадського університету, зазначає, що глобалізація – це не нова концепція. Вона еволюціонувала і мутувала протягом століть, відображаючи пріоритети та амбіції різних поколінь. Глобальне охоплення державами геополітичних, економічних, військових та торговельних переваг переступаючи століття знову й знову охоплювало майже кожну країну світу [2].

Так, глобалізація, що розвивається в економічному аспекті, має дві основні складові: глобалізацію ринків та глобалізацію виробництва. Глобалізація ринків відноситься до об'єднання історично різних та окремих національних ринків в один великий глобальний ринок. В останні роки постійно обговорюється, що смаки та уподобання споживачів у різних країнах починають нагадувати одні одних на глобальному рівні. Однак, найпоширеніші світові ринки – це не ринки масових споживчих товарів, тому

що між країнами все ще існують відмінності щодо смаків та уподобань, які все ще мають велике значення та свого роду гальмують глобалізацію, в першу чергу це ринки промислових товарів та матеріалів, які мають загальну потребу у світі.

Так, науковці з економічного факультету, університету Св. Кирила та Мефодія міста Скоп'є окреслюють наступні специфічні фактори, що сприяють глобалізації, а також спонукають підприємства прагнути до розвитку бізнесу через міжнародні та глобальні операції, зокрема: політичні зміни, розвиток технологій, міжнародні діловий клімат, розвиток ринку, витрати та конкуренцію.

- *Політичні зміни*, що викликані глобалізаційною тенденцією об'єднання та соціалізації світового співтовариства, а також формування пільгових торговельних угод та груп, таких як НАФТА та Європейський Союз, які об'єднують чимало країн на єдиному ринку, а також дозволяють компанії отримувати значні ринкові можливості. Дана тенденція має два головні аспекти, а саме: поступове зменшення бар'єрів для торгівлі та іноземних інвестицій більшістю урядів, що призводить до інтенсивного відкриття нових ринків, а також відкриття своєї економіки для глобальної конкуренції;
- *Розвиток технологій*, який в свою чергу дозволив збільшити потік ідей та інформації через кордони країн, забезпечивши ознайомлення споживачів із товарами у всьому світі. Інтернет та глобальні мережі дозволили невеликим компаніям конкурувати у всьому світі внаслідок швидкого потоку інформації, незалежно від фізичного місцезнаходження продавця чи покупця;
- *Міжнародний діловий клімат*. Розвиток комунікаційних та інформаційних технологій сприяв процесу глобалізації, а також надавав інструменти, які полегшували дані відносини.

Новозростаючі ринки починають визнавати економічні вигоди, технологічний розвиток та можливості зростання, які дає їм глобалізація;

- *Розвиток ринків збуту.* Інформаційні та комунікаційні технології, стрімкий розвиток міжнародного туризму, широкий культурний обмін та покращення рівня життя у багатьох країнах, що розвиваються, сприяли появі групи споживачів у різних країнах та регіонах світу з подібними освітніми профілями, способом життя, купівельною спроможністю та хорошими продуктами, а також прагненнями до високої якості. Цей сценарій у поєднанні з лібералізацією міжнародної торгівлі та наявністю глобальних каналів розповсюдження відкриває великі можливості для компаній, які хочуть пропонувати свою продукцію на світових ринках. Великий ринковий потенціал існує поза межами внутрішнього ринку, тому компанії виходять на зовнішні ринки, генерують продажі і мають можливості для отримання прибутку, яких неможливо досягти вдома;
- *Витрати.* Лібералізація торговельних та інвестиційних потоків, що виникла у 80-х рр. минулого століття, яка невблаганно рухалася вперед, є стимулом для глобалізації бізнесу. Враховуються лібералізація торгівлі, глобальні звички споживачів, зростання витрат на розвиток та потреба в економії за рахунок масштабу, тиск з боку іноземних конкурентів на внутрішньому ринку тощо. Через необхідність впровадження нових продуктів та інвестицій у дослідження, розробку та інновації, досягнення економії на масштабах, скорочення витрат та доступ до дешевшої сировини, компанії змушені планувати діяльність, беручи до уваги світовий ринок. Економія від масштабу та скорочення витрат є головною метою управління. Ось чому компанії вирішують розмістити виробництво в країнах, де вартість розвитку та виробництва менша.

- *Змагання.* Однією з причин того, що компанії приєднуються до глобальних стратегій, є необхідність збереження або отримання конкурентної переваги на зовнішніх ринках та уникнення конкуренції на внутрішньому ринку. Конкуренція на міжнародних ринках величезна і зростає, з більшою кількістю транснаціональних конкурентів, які завойовують ринки по всьому світу. Компанії покращують свої конкурентні позиції, протидіючи конкурентам на міжнародних ринках або передчасно проникаючи на внутрішній ринок конкурента з метою дестабілізації чи придушення його розвитку [3, с.86-87].

Отже, як бачимо незворотні процеси глобалізації, інтеграції правових систем безумовно дають свої плоди. Глобалізоване підприємництво на сьогодні є надзвичайно актуальною та широко обговорюваною темою, оскільки має місце майже у кожному куточку нашої планети. Глобалізація справляє досить разючий вплив на звичну для нас підприємницьку діяльність, що звичайно має свої плюси, але на превеликий жаль дає нам і негативні результати, зокрема: аутсорсингові роботи, які характеризуються дешевою робочою силою та низьким рівнем обслуговування, а витрати на доставку та контроль якості, навпаки створюють значні витрати, зниження заробітної плати, яке супроводжується тим, що багато робіт, що виконуються в країнах, що розвиваються за меншу ціну, викликають зниження заробітної плати, пропонуваної в країнах, що розвиваються, взаємозалежність економіки, а також обмеження чи порушення у конкретних випадках трудових прав працівників.

Підсумовуючи, зазначимо, оскільки згадані нами глобалізаційні процеси є надзвичайно динамічними, необхідним видається гнучке пристосування вимог законодавства до мінливих суспільних відносин з метою гарантування прав та свобод осіб, як найвищої соціальної цінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. What Is Globalization? And How Has the Global Economy Shaped the United States? Peterson Institute for International Economics. URL: <https://www.piie.com/microsites/globalization/what-is-globalization> (дата звернення 20.07.2021);
2. Passaris С.Е. The Business of Globalization and the Globalization of Business. Journal of Comparative International Management. №9(1). 2006. URL: <https://journals.lib.unb.ca/index.php/JCIM/article/view/5666> (дата звернення 20.07.2021);
3. Ristovska K., Ristovska A. The Impact of Globalization on the Business. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/33812244.pdf> (дата звернення 20.07.2021);

Маркулинець Андрій
аспірант кафедри цивільного права та процесу
Ужгородського національного університету

СПЕЦИФІКА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОСВІД ЄС ТА КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄС

Інтелектуальна власність за загальним правилом відноситься до творів розуму, таких як винаходи, літературно-художні твори, конструкції, символи, імена та зображення, що використовуються в комерції.

Як зазначає світова організація інтелектуальної власності (WIPO) інтелектуальне право охороняється законом, до прикладу, патентами, авторським правом і товарними знаками, які дозволяють людям отримувати визнання або фінансову вигоду від того, що вони винайшли чи створили. Встановивши правильний баланс між інтересами новаторів та широким суспільним інтересом, система інтелектуальної власності має на меті створити середовище, в якому можуть процвітати творчість та інновації [1].

Систему міжнародних стандартів забезпечення функціонування та організації інноваційної діяльності можна умовно розділити на три групи, першу з яких посідає законодавство ЄС, другу – законодавство країн-членів ЄС, та третю, відповідно, спеціальне галузеве законодавство країн-членів.

Так, до першої групи належать наступні акти: Повідомлення комісії «Європа 2020» - Провідна ініціатива щодо утворення Інноваційного Союзу від 06.10.2010 р., Повідомлення комісії «Європа 2020» - Стратегія розумного, сталого та всеосяжного зростання» від 03.03.2020 р., Повідомлення Комісії «Перегляд інноваційної політики Співтовариства у світі, що постійно змінюється» від 02.09.2009 р., Повідомлення Комісії «Стратегія у галузі прав промислової власності для Європи» від 16.07.2008 р., Повідомлення Комісії «На шляху до створення кластерів світового класу в Європейському Союзі: реалізація розширеної інноваційної стратегії» від 05.11.2008 р., Рекомендації Комісії «Щодо управління правами інтелектуальної власності та Кодекс практики для університетів та інших державних науково-дослідних організацій» від 10.04.2008 р., Рамкова програма Європейської спільноти щодо державної допомоги у галузі наукових досліджень, розробок та інновацій, 2006 р., Регламент (ЄС) №31906/2006 Європейського парламенту і Ради від 18.12.2006 р. «Про правила участі підприємств, науково-дослідницьких центрів та університетів у діях, передбачених Сьомою Рамковою програмою, та щодо поширення результатів науково-дослідницької діяльності (2007-2013)» [2, с. 49].

Друга група містить в собі стратегії та програми з розвитку інноваційної діяльності, як-от, зокрема, Біла Книга «Інноваційно-орієнтована нація» Департаменту інновацій, вищої освіти і професійної освіти Великої Британії, 2008 р., Національний план Іспанії з наукових досліджень, розвитку і технологічних інновацій на 2008-2011 рр., Стратегія ФРН щодо високих технологій, 2006 р., Операційна програма «Інноваційна економіка» Польщі на 2007-2013 рр., Операційна програма «Інноваційна економіка» Польщі. Національна стратегічна рамкова програма на 2007-2013 рр., Національна політика Чеської Республіки в галузі досліджень, розробок та інновацій на 2009-2015 рр., Національна інноваційна політика Чеської Республіки на 2005-2010 рр. [2, с. 49].

І на сам кінець, третя група, специфічною рисою якої виступає вузьке регулювання інноваційної діяльності у всіх її проявах. До даної складової, перш за все, входять наступні систематизуючі складові:

- *Загальне управління інноваційною діяльністю. Питання правого статусу органів управління у досліджуваний сфері* (Положення про державне фінансування дослідницької діяльності, сприяння розвитку технологій та інновацій Королівства Швеції від 11.09.2011 р., Положення про Агентство інноваційних систем Королівства Швеції від 12.11.2009 р., та ін.);
- *Питання фінансування досліджень і розробок та фінансової-кредитної підтримки інноваційної діяльності* (Закон Угорської Республіки про Фонд наукових і технологічних інновацій № ХС від 10.11.2003 р., Декрет Франції про створення Стратегічного фонду інвестицій «Франс Інвестісмент» №2006-1599 від 15.12.2006 р. та ін.);
- *Питання податкового стимулювання інноваційної діяльності* (Закон Іспанії 24/1996, від 30.12.1996 р. щодо оподаткування молодих інноваційних компаній, Кодекс про податок на доходи

(оподаткування інвестицій у дослідження та розробки), Бельгія, 1992 р., та ін.)

- *Питання регіонального інноваційного розвитку* (Директива ФРН щодо фінансування «Конкурсу на кращий кластер» у рамках високотехнологічної стратегії 2020 для Німеччини від 08.12.10 р., і т.д.)
- *Питання комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності* (Попередня експертна оцінка об'єктів промислової власності у Франції, 2000 р., «Patent Plus – підтримка патентування винаходів, Республіка Польща» від 12.08.2008 р.)
- *Підтримка інноваційної діяльності підприємств* (Закон Люксембургу «Про створення національного товариства кредитів та інвестицій» від 02.08.1977 р., Закон Польщі про деякі форми підтримки інноваційної діяльності від 30.05.2008 р.)
- *Питання розвитку інноваційної діяльності малих та середніх підприємств* (Директива Федерального міністерства економіки і технологій ФРН щодо «Центральної інноваційної програми для підприємств малого та середнього бізнесу» від 26.11.2010 р.) [3, 4 с.]

Домінуючою та однією з найбільш важливих рис у сфері відносин ЄС з державами-членами в області інновацій виступають Повідомлення Європейської Комісії, котрі окреслюють орієнтири та заходи впливу європейської політики, та зазнають реалізації через прийняття на національному рівні відповідних стратегій та програм у сфері інноваційної діяльності.

Можна виділити наступні фактори, котрі впливають на формування законодавства про інноваційну діяльність:

- *Політичний фактор*, який полягає в тому, що в більшості країн законодавство у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності

формується залежно від чітких політичних цілей та продиктованих встановлених бюджетом видатків;

- *Фінансовий фактор*, суть якого зводиться до гарантії забезпечення ЄС, а саме Структурним фондом та Фондами фінансової підтримки науково-дослідної діяльності, інноваційної діяльності, підготовки кадрів, сприяння конкурентоспроможності малих та середніх підприємств тощо, яке повинно здійснюватися спільно з національними фондами у сумі не менше 50% [4];
- *Видозмінюючий фактор*, де рушійною силою виступила Лісабонська стратегія програми «Європа 2020», метою якою стало «видозмінення ЄС у світлі найбільш конкурентоспроможної, динамічної та наукомісткої економіки у світі, здатної на стале економічне зростання, вільне працевлаштування та значною соціальною згуртованістю» [5];
- *Економічний фактор*, у світлі фінансової кризи 2008 р. ЄС та державами-членами було розроблено План дій у формі відновлення економіки, основними заходами якого стали підтримка економіки, розбудова інновацій, збільшення інвестицій у науково-дослідну діяльність тощо. Відповідно до звіту про впровадження положень даного Плану, країни-члени ЄС були поділені на 4 основні групи, а саме:
 1. Перспективні та проактивні країни, які активно реагують на проблеми та сприяють подальшому вдосконаленню інноваційної сфери (Німеччина, Фінляндія);
 2. Країни, які реагують на проблеми сьогодення, однак за наявності загальної економічної підтримки (Польща, Іспанія, Франція, Чеська Республіка і т.д.);

3. Країни, які значно зосереджені на економічних заходах підтримки, однак із наявністю додаткових ініціатив, спрямованих на посилення інновацій (Австрія, Болгарія, Естонія і т.д.);
4. Країни, звіти яких спрямовані на висвітлення загальних економічних проблем (Латвія, Литва, і т.д.) [6].

Отже, можна узагальнити, що сучасна політика ЄС у сфері інноваційної діяльності є досить перспективною та конструктивною, що зумовлено загальносвітовими тенденціями розвитку науки та техніки, а також етапу становлення інформатизованого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. World intellectual property organization. What is intellectual property? URL: <https://www.wipo.int/about-ip/en/> (дата звернення 23.07.2021 р.);
2. Авігдора Г., Капіца Ю. Законодавче регулювання інноваційної діяльності в Європейському Союзі та державах-членах ЄС. К.: Фенікс, 2011. 704 с.;
3. Blind K. The influence of regulations on innovation: A quantitative assessment for OECD countries. *Research Policy*. Volume 41, Issue 2, March 2012, P. 391-400;
4. Innovation Fund. URL: https://ec.europa.eu/clima/policies/innovation-fund_en (дата звернення 23.07.2021 р.);
5. Communication from the Commission. EUROPE 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. URL: <https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf> (дата звернення 23.07.2021 р.);
6. European Parliament resolution of 11 March 2009 on a European Economic Recovery Plan. URL: <https://eur->

lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:52009IP0124 (дата звернення 23.08.2021 р).

*Новаленко Анастасія
Інститут агроекології і
природокористування НААН*

ЗАПРОВАДЖЕННЯ РИНКУ ЗЕМЛІ В УКРАЇНІ

Земельна реформа в аграрному секторі економіки – процес створення конституційно вмотивованих організаційно-правових, економічних, наукових та інших соціальних засад для здійснення різних форм господарювання, у результаті якого формується когнітивний аграрний земельний устрій країни, прийнятний для ефективної господарської природо-ощадної діяльності на землі. Земельна реформа – комплекс правових, економічних, технічних і організаційних заходів, спрямованих на забезпечення удосконалення

земельних відносин, перехід до нового конституційно вмотивованого земельного ладу, що відповідає характеру регульованої соціально-орієнтованої ринкової економіки країни.

За існуючим уявленням провідних вчених щодо трансформації аграрного сектору економіки, зокрема Добряка Д.С., Шкуратова О.І., завдання і сутність визначаються так: «Завданням реформи в Україні є перерозподіл земель з одночасною передачею їх у приватну та колективну власність, а також у користування підприємствам, установам і організаціям з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, формування багатокладної економіки, раціонального використання та охорони земель. Суть земельної реформи полягає у створенні умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі за рахунок перерозподілу земель. Земельна реформа змінює форми власності на землю, структуру землеволодіння і землекористування в аграрній сфері. Для проведення земельної реформи необхідне здійснення широкомасштабних ринкових перетворень».[2]

Також вважається, що в процесі ринкового обігу (відчуження та набуття) земельних ділянок відбувається конкурентна зміна землевласників або землекористувачів. Від створення ефективного ринку сільськогосподарських земель в Україні залежить динаміка розвитку АПК, земельних відносин та національної економіки загалом.

При цьому, на сьогоднішній день у науковій спільноті триває дискусія щодо визначення місця права власності Українського народу в системі сучасного права власності, визнання та юридичного визначення Українського народу суб'єктом права власності на природні ресурси, що зумовлено складністю та неоднозначністю наукової інтерпретації конституційних положень, які втілюють наукові концепції щодо визнання правосуб'єктності Українського народу у частині належності йому права власності на природні об'єкти.[3]

Доки відносини довкола землі були не легітимізовані, вони визначалися тіньовим ринком та корупційними схемами. Це нівелює численні заяви проти запровадження ринку землі, тому що начебто це на руку великим землевласникам, а селяни втратять землю і ця земля буде розпродана за безцінь. Реальне положення речей свідчить про те, що саме відсутність легального ринку землі сприяло зубожінню селянства та збагаченню корумпованих бізнесових та владних кіл. Для того, щоб тіньовий ринок земель сільськогосподарського призначення зник, необхідно запроваджувати повноцінний ринок землі, тоді угоди стануть прозорими та законними.

31 березня 2020 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення», відповідно до якого з червня 2021 року скасовується мораторій на продаж землі сільськогосподарського призначення. Закон дає можливість створити прозорі умови для набуття у власність земельних ділянок сільськогосподарського призначення громадянами України.

Відповідно до Закону до 1 січня 2030 року ціна продажу земельних ділянок сільськогосподарського призначення, виділених в натурі (на місцевості) власникам земельних часток (паїв), не може бути меншою за їх нормативну грошову оцінку. Продаж земельної ділянки залежить від бажання продавця, який матиме можливість обирати покупця і домовлятися про вигідну ціну. Крім того, варто зауважити, що відповідно до нового закону Українці з правом постійного користування, правом успадкованого володіння ділянками матимуть право на їх викуп із розстрочкою платежу до 5 років за ціною, яка дорівнює нормативній грошовій оцінці таких земельних ділянок без проведення земельних торгів. [5]

Нормативно-правове забезпечення земельної реформи в Україні проходить складний шлях становлення та подолання перепон, закладених під час переходу від адміністративно-командної системи управління економікою до ринкової. До цього часу в національному законодавстві були відсутні Закони,

які б регулювали набуття і реалізацію права власності на землю (земельні ділянки) з метою здійснення користування природними об'єктами права власності Українського народу. Натомість наявність радянських рудиментів у законодавстві та багаторічне існування штучного й невиправданого мораторію на продаж земельних ділянок сільськогосподарського призначення порушували права та інтереси громадян та й самої держави. Це негативно вплинуло на економічне зростання, інвестиційну діяльність, розвиток технологій та виробництва, стан довкілля і рівень життя в сільській місцевості, а також їх роль у процвітанні корупційної й тіньової економіки в державі. Така діяльність породила численні тіньові корупційні схеми в обхід мораторію.

У 2020 році відбувся суттєвий стрибок у розвитку нормативно-правове забезпечення земельної реформи в наслідок прийняття Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення». Однак Закон лише поклав початок перетворень і не вирішує всі зазначені вище питання. Нормативно-правове забезпечення реформи повинно базуватися на верховенстві права та принципах сталості, прозорості, справедливості та всеосяжності. Посилилися вимоги до зміни функціоналу Держгеокадастру України.

Напрями подальших реформувань та розширення нормативно-правової бази мають базуватися на чинних положеннях Конституції України, які встановлюють право власності Українського народу, оскільки вони є нормами прямої дії і недопустимо ними нехтувати. Український народ (всі громадяни) має бути повноправним суб'єктом власності на основне національне багатство – природні об'єкти права власності народу – землю та її природні ресурси (надра, ґрунти, ліси, повітряний простір, водні та інші ресурси), які не підлягають відчуженню, можливим є лише користування ними на платній основі за встановленими регламентами.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
2. Добряк Д.С., Шкуратов О.І. Формування і розвиток ринкових земельних відносин на теренах України. *Збалансоване природокористування*. 2018. № 1. С. 8–17.
3. Ковалів О.І. Звершення земельної реформи в Україні: нова парадигма: монографія. К.: ДІА. 2016. 416 с.
4. Земельний кодекс України: Закон України від 18 грудня 1990 року № 561-ХІІ.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» 31 березня 2020 року №552- IX
6. Заяць В.М. Розвиток ринку сільськогосподарських земель : монографія. К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. 390 с.